

Latvijas Kultūras akadēmija
Kultūras teorijas un vēstures katedra

KRĀSA UN GAISMA VECĀS UN JAUNĀS DERĪBAS PAMATTEKSTOS.
KOMPARATĪVĀ ANALĪZE

Bakalaura darbs

Autore:
Akadēmiskās bakalaura studiju programmas “Mākslas”
Kultūras teorijas un menedžmenta apakšprogrammas
4. kursa studente Diāna Žunda
(ID Nr. 20134420)

Darba vadītāja:
Prof., dr. phil. Daina Teters

/paraksts/

SATURS

IEVADS	4
1. KRĀSA UN GAISMA KĀ KULTŪRVĒSTURISKI FENOMENI UN TO INTERPRETĀCIJAS IESPĒJAS.....	6
1.1. Krāsa un tās sapratnes veidi.....	6
1.1.1. Krāsu kultūrvēsturiskā determinācija un to izmaiņas.....	6
1.1.1. Krāsa un gaisma kā zīme.....	8
1.1.3. Krāsu izpratne filozofijas un eksakto zinātņu teorijās.....	9
1.2. Krāsas simboliskā izmantošana, izmaiņas un modifikāciju iespējas.....	12
1.2.1. Krāsas kā zīmes rašanās	12
1.2.2. Krāsu asociācijas	14
1.2.3. Krāsa un gaisma kā apzīmētāji un apzīmējamie	16
1.2.4. Krāsu apzīmējumi latviešu valodā	18
2. KRĀSU UN GAISMAS NOZĪME KRISTIETĪBAS IETEKMES KULTŪRĀS	20
2.1. Baltās un melnās (ne)krāsas pretstats	21
2.1.1. Baltā (ne)krāsa.....	21
2.1.2. Melnā (ne)krāsa.....	22
2.2. Hromatisko krāsu nozīme.....	25
2.3. Gaismas krāsa un krāsas gaisma.....	28
3. KRĀSU UN GAISMAS LIETOJUMA ANALĪZE SVĒTAJOS RAKSTOS	31
3.1. Bībeliskā teksta interpretēšanas problēmas	32
3.2. Krāsa un gaisma Vecajā Derībā. Mozus Otrā grāmata.....	33
3.3. Krāsa un gaisma Jaunajā Derībā. Jāņa Atklāsmes grāmata.....	37
3.4. Krāsa un gaismas fenomena komparatīvā analīze Mozus Otrajā grāmatā un Jāņa Atklāsmes grāmatā	43
NOBEIGUMS	45
KOPSAVILKUMS	47
AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS.....	49
SUMMARY	51
PIELIKUMI.....	52
1. pielikums. A. Venna un J. Vennas – Roski krāsu vārdnīcas frāzes „ledus aukstums” skaidrojums.....	53
2. pielikums. A. Venna un J. Vennas – Roski krāsu vārdnīcas rakstura īpašību apzīmējošās krāsas	54
3. pielikums. Mikelandželo „Mozus” Sv. Pētera Vinkoli bazilikā.....	55

4. pielikums. Jāņa Atklāsmes grāmatas divdesmit pirmajā nodaļā pieminētie dārgakmeņi un pusdārgakmeņi.....	56
5. pielikums. Krāsas un gaismas fenomeni Mozus Otrajā grāmatā un Jāņa Atklāsmes grāmatā	57

IEVADS

Cilvēks ir izzinājis un pakļāvis krāsu un gaismu, lai izmantotu to savā labā – rūpniecībā, medicīnā, estētiskiem un daudziem citiem nolūkiem. Tomēr samērā neizzināta ir palikusi tā daļa, kas skar šīs parādības skatam apslēpto būtību. Šodien zinām, ka krāsa un gaisma ir divi savstarpēji saistīti lielumi, kurus galvenokārt aplūko kā fizikālas vai ķīmiskas parādības. Tomēr jāņem vērā, ka šim fenomenam ir daudzējāda daba, bet fizikālais un ķīmiskais ir tikai ārējais, saredzamais un / vai sataustāmais tā veidols.

Bez šaubām, krāsu redzējums dažādām parādībām piešķir vizuāli - estētiskas vērtības, taču krāsas un gaismas jēdziens pilda arī citas funkcijas. Viena no krāsas un gaismas funkcijām ir tām piešķirtā simboliskā vērtība. Šķiet, ka vienmēr – pat tad, kad krāsām vēl netika doti nosaukumi – tās kaut ko nozīmēja vai raisīja kādas asociācijas. Jau pirmatnējais cilvēks saprata, ka zaļš auglis uzturā nav lietojams, jo ir nenogatavojies. Tas liek secināt, ka krāsa un tas, kā ar gaismas palīdzību tā mums parādās, ir ne tikai vizuāls fenomens, bet spēj apzīmēt kādu parādību vai ietvert simbolisku nozīmi.

Krāsas uztveri ikdienā bieži saistām ar modi – piemēram, izvēloties sev patīkamus toņus, iekārtojot interjeru vai izvēloties sev apģērbus, tomēr gandrīz nekad neaizdomājamies par krāsu simboliku un piemirstam, ka kultūrvēsturiskā aspektā krāsas ir saistītas ar dziļāku nozīmju slāni. Tā kā darba autores studiju laikā semiotikas kursā tika pētītas konceptuālo krāsu, kā arī krāsu un nekrāsu attiecības, radās vēlme pievērsties krāsu izpētei mazāk skatītā priekšmetā – krāsu atspoguļojumam Rietumu pasaules reliģiskajā kanonā - Bībelē.

Kas attiecas uz darba aktualitāti - krāsas un gaismas simbolisms sava plašā pētnieciskā diapazona un problemātikas dēļ ir bieži uzdots jautājums humanitārajās zinātnēs, īpaši vizuālajā mākslā. Līdz šim par krāsu semantiku ir veikti daudzi pētījumi, un to rezultātā ir izstrādātas krāsu teorijas visdažādākajās humanitāro mācību jomās. Tomēr izteikti specifisku darbu par krāsas un gaismas simbolisko pielietojumu reliģiskos tekstos, īpaši krāsu pētījumu par Jauno Derību, ir maz.

Bakalaura darba galvenais pētāmais jautājums būs fokusēts uz krāsas (vai krāsu) un gaismas izmantošanu Bībelē. Darba izstrādes laikā tiks analizēta krāsas un gaismas fenomena semantika un meklētas atbildes uz jautājumiem, kas varētu tulkot šīs parādības pielietojumu. Autori īpaši interesēs kopsakarības un atšķirības konkrētos kristīgās reliģijas tekstu fragmentos, bet, apzinoties, ka šis darbs sava apjoma dēļ ir visas dzīves laikā gandrīz neizpildāms uzdevums, pētījumam izvēlētas Mozus Otrajā grāmatā un Jāņa Atklāsmes

grāmatā atspoguļotās krāsas un gaismas un veikta iepriekš nosaukto tekstu komparatīvā jeb salīdzinošā analīze.

Lai pietuvotos pētnieciskā darba galvenā izvirzītā mērķa sasniegšanai, teorētiskajā daļā tiks padziļināti analizēti tie darbi, kas skar krāsas simboliku kristietībā - pēdējā gadsimta ietekmīgāko filozofu, psihologu, teologu, sociologu, mākslas teorētiķu un pedagogu raksti un pētījumi. Pētījuma izstrādāšanā būtiski ir bijuši vācu literāta Johana Volfganga fon Gētes, krievu mākslinieka un mākslas teorētiķa Vasilija Kandinska, mākslas vēsturnieka Džona Geidža, kā arī franču mākslas vēsturnieka Mišela Pastoro darbi.

Pētnieciskā darba izstrādē ir izmantotas šādas metodes: tekstu analīze, vēsturisko teoriju analīze, komparatīvā analīze. Tekstu un vēsturisko teoriju analīzes kā datu analītiskās metodes tiks izmantotas, lai tuvāk apskatītu un analizētu darba teorētiskās un empīriskās daļas veidošanā izmantotā teksta saturu, struktūras un diskursa nozīmi, kā arī lai izstrādātu teorētiskus un holistiskus secinājumus par vēsturiskiem notikumiem un laika posmiem. Komparatīvā jeb salīdzinošā analīze tiks izmantota, lai, saskatot līdzības un atšķirības, kā arī asociatīvās attiecības, izveidotu divu Svēto Rakstu fragmentu konceptuālu attiecību modeli.

Pētījuma hronoloģiskās robežas skar laika posmu no aptuveni ap 1800. – 1445. gadam p. m. ē. līdz m. ē. 1. gs. Tuvo Austrumu un Grieķijas vēsturē, kas nozīmē, ka krāsas un gaismas semantiskajai analīzei tiks izmantoti avoti, kas ietver laika posmu vairākus gadsimtus pirms un pēc Kristus dzimšanas, tāpēc ir skaidrs, ka, šodien interpretējot krāsu simbolisko nozīmi, pieņēdami par to, kādas idejas, krāsu apzīmējumi un to nozīmes pastāvēja laikā, kad Vecās un Jaunās Derības teksti tika pierakstīti, atšķirsies. Nav zināms un, iespējams, nekad netiks noskaidrots, kāda krāsu pasaule pastāvēja tolaik, tomēr „krāsainās parādības” un to iespējamās simboliskās nozīmes var mēģināt interpretēt, izmantojot teorijas, kas skata gan no „kultūras uzslāņojuma” brīvākus priekšstatus par krāsu semantiku, gan arī teorijas, kas vēltītas krāsu simbolikas veidošanās likumsakarībām un pēctecībai kristīgajā kultūrā.

1. KRĀSA UN GAISMA KĀ KULTŪRVĒSTURISKI FENOMENI UN TO INTERPRETĀCIJAS IESPĒJAS

Ir grūti noteikt laika posmu, kad cilvēks ir sācis interesēties un vēlējies izprast krāsas dabu. Iemesls augošajai interesei varētu būt bijis gan vienkārša izzināšanas vēlme, gan arī praktiska nepieciešamība. Laika gaitā mainījusies gan krāsas, gan to izpratne, jo, civilizācijai attīstoties, dažādu kultūru ietvaros veidojās priekšstati par krāsu pārnesto nozīmi. Šī pētnieciskā darba ietvaros uzmanība tiks vērsta uz krāsu semantisko un simbolisko nozīmi un krāsu metaforu un epitetu interpretāciju Svētajos Rakstos, uzmanību koncentrējot uz Rietumu autoru darbiem, kas skar krāsu teorijas un Bībeles pētījumus.

1.1. Krāsa un tās sapratnes veidi

Krāsai kā fenomenam piemīt vairākas dabas, tai ir dažādas izpausmes un nozīmes formas. Krāsu teorija jeb teorijas ir plašs, komplekss un neviennozīmīgs lauks, kurā saplūst dažādu zinātņu un mācību elementi – optika, kolorimetrija, cilvēka anatomija un fizioloģija, psiholoģija, mākslas vēsture un teorija, semiotika, estētika u.c.

No fizikas skata punkta krāsu ir optiska parādība, kas rodas, gaismai saskaroties ar ķermeni, ķīmija savukārt pēta krāsas sastāvu, fizioloģija – krāsas ietekmi un arī tās uztveres specifiku atkarībā no cilvēka anatomiskajām funkcijām, bet, piemēram, semiotika redz krāsu kā zīmi un tāpēc pievērš uzmanību tās semantiskajai un simboliskajai nozīmei.

1.1.1. Krāsu kultūrvēsturiskā determinācija un to izmaiņas

Viena no aktuālākajām tēmām, kas parādās, saskaroties ar „krāsu pasaules” pētniecību, ir krāsu psihofizioloģiskās īpašības – tas, kādu iespaidu konkrētas krāsas atstāj uz cilvēka psihoemocionālo stāvokli un kādas izmaiņas var tikt izraisītas cilvēka pašsajūtā.

Kas ir „krāsu psiholoģija” un ko tā pēta? Iena Patersona veidotajā „Krāsu vārdnīcā” tiek skaidrots, ka tā ir mācība par krāsu iespaidiem uz uzvedību¹. Tā ir disciplīna, kas pieļauj iespēju, ka konkrētu krāsu pielietojums un / vai izvairīšanās no konkrētām krāsām spēj ietekmēt indivīdu vidi.

¹ Paterson, Ian. *A Dictionary of Colour*. London: Thorogod Publishing, 2003. P. 113.

Pasauleslavenais krievu gleznotājs un mākslas teorētiķis Vasilijs Kandinskis uzskata¹, ka brīdī, kad mūsu redze „saskaras” ar kāda priekšmeta virsmu, tiek izraisītas divu veidu reakcijas. Kā pirmo viņš min gluži vienkāršo fizisko krāsas iedarbību, kad aplūkotājs apbrīno tās skaistumu vai citas īpašības un izjūt patīkamas vai gluži pretējas sajūtas. Taču tās drīz vien pāriet, jo ir „fiziskas” un tāpēc īslaicīgas. Kādas krāsas radītais iespaids virspusējs ir gadījumā, kad, kā mākslinieks min, „dvēsele ir aizvērta”, tomēr vēlāk tam ir iespēja attīstīties dziļākā un garīgākā pārdzīvojumā.

Kandinskis uzskata, ka tikai ikdienišķi priekšmeti uz „vidēji ietekmējamu” cilvēku atstāj virspusēju iespaidu, bet pirmoreiz sastaptas lietas vai parādības ietekmē dziļāk un izraisa spēcīgāku reakciju. Par piemēru gleznotājs min bērnu, kas, pirmoreiz sastopoties ar uguni, ar roku sniedzas pretī liesmai, jo viņu vilina skaistā sātā krāsa. Rezultātā bērns apdedzinās un sāk baidīties no uguns. Tomēr vēlāk viņš uzzina, ka, izņemot „ļauņo pusi”, ugunij ir arī „draudzīgas vērtības” – uguns gaisma padzen tumsu, tā silda, un lūkošanās uz to ir patīkama un nomierinoša. Ar šo piemēru gleznotājs vēlas uzsvērt to, ka lietu un parādību īpašību un vērtību klāsts paplašinās tikai augstākā cilvēka attīstības līmenī. Tāpēc par otrā veida reakciju, ar ko cilvēks saskaras, aplūkojot vai vērojot krāsu, viņš nosauc krāsas psihisko ietekmi. Šajā gadījumā tiek atklāts krāsas psihiskais spēks, kas, Kandinskaprāt, izraisa garīgu vibrāciju, kad sākotnējais elementārais fiziskais iespaids kļūst par ceļu, pa kuru krāsa nokļūst līdz dvēseles dzīlēm. Viņš neizslēdz varbūtību, ka viens dvēselisks pārdzīvojumus asociāciju veidā nonāk līdz citam, kā, piemēram, sarkanā krāsa spēj izraisīt garīgu vibrāciju, kas līdzinās uguns izraisītajai, jo sarkanā krāsa iedarbojas uzbudinoši.

Kandinskis arīdzan atsaukas uz gadījumiem, kad „krāsas spēks” dažādu nervu slimību gadījumos izmantots terapeitiskos nolūkos, kad zilās krāsas ietekme pacientam spējusi izraisīt pat īslaicīgu paralīzi. Viņš krāsas uzskata par līdzekli, ar kuru var iedarboties uz cilvēka psihoemocionālo stāvokli un dvēseli. Šī procesa iedarbības gaitu gleznotājs apraksta poētiskā metaforā, kurā krāsu nosauc par taustiņu, aci – par āmurīti, bet dvēseli – par daudzstīgu klavierēm.

Krāsu salikumu un atsevišķu krāsu radītos iespaidus savā darbā par krāsu mācību² apkopojusi arī latviešu mākslas teorētiķe un pedagoģe Zinta Kagaine. Viņa ir pārliecināta, ka krāsas un to salikumi spēj radīt visdažādākās izjūtas. Krāsu salikumi, kuros ietilpst dzeltenā, sarkanā un oranžā krāsa, kā arī dzeltenās un baltās krāsas sajaukums, rada dzīvesprieku, pacilātību, enerģijas pieplūdumu. Sarkanā krāsa ir aktīva – tā spēj radīt uzbudinājumu un

¹ Кандинский, Василий. *Точка и линия на плоскости*. Санкт – Петербург: Азбука, 2001. Стр. 58. - 60.

² Kagaine, Zinta. *Tēlainā domāšana vizuālajā mākslā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2005. 10. - 11. lpp.

enerģijas un spēka pieplūdumu, dzeltenā savukārt ir starojoša, tā spēj radīt aizrautību un „uzmodināt apslēptu spēku”, bet oranžā ir veselīguma krāsa, kas var indivīdam ļaut atgūt pārliecību saviem spēkiem. Pretēju psihoemocionālu stāvokli var radīt tumšie salikumi no melnās, violetās, zilās un pelēkās krāsas. Melnā kā bezcerības krāsa rada nespējas un nolieguma izjūtas, violetā krāsa var izraisīt bēdīgumu, apjukumu, pelēkā – nespēku un pagurumu. Kagaine uzskata, ka miera stāvokli var izteikt ar krāsām, kas „netraucē”, t.i., nav nomācošas, uzbāzīgas vai uzbudinošas un uzmanību piesaistošas, kā, piemēram, zilās un baltās krāsas salikumi, vidēji pelēkā, zaļā un baltā krāsa.

Par spīti tam, ka ir veikti neskaitāmi empīriski rakstura pētījumi par to, kādu iespaidu krāsa atstāj uz indivīdu, nākas secināt, ka teorijas, kas saistāmas ar krāsu iedarbību uz cilvēka psihofizioloģisko stāvokli, nevar tikt nodēvētas par zinātniskām. Galvenokārt tāpēc, ka, iespējams, nepastāv un nevar radīt šo „iespaidu” reģistrēšanas mērrīkus. Turklāt – pieņēmumi par krāsu psihofizioloģisko ietekmi nevar būt universāli, jo uz dažādiem indivīdiem dažādas krāsas atstāj dažādus iespaidus.

1.1.1. Krāsa un gaisma kā zīme

Viens no svarīgākajiem krāsas raksturojumiem ir tas, ko slēpj tās vizuāli un ārēji uztveramā jeb simboliskā daba. Kā iepriekš noskaidrots, tā balstās uz psihes objektīvajām īpašībām un daudzveidīgām, bieži vien vienkāršām asociācijām, kam pamatā ir mītiski, reliģiski un estētiski uzskati, ko papildina ikdienas pieredze. Krāsas izvēle konkrētu parādību attēlošanai vienmēr ir bijusi saistīta ar simbolisku nozīmi. Tāpēc zīmju un komunikatīvā procesa saistība ir ļoti būtiska; tās loma cilvēka dzīvē ir svarīga, jo veido pamatu saskarsmei ar sabiedrību un pasauli.

Savukārt gleznotājs un mākslas teorētiķis Deivids Hornungs uzskata, ka tikai noteiktas kultūras grupas ar kopīgu kultūras pieredzi spēj veidot krāsu simboliskas asociācijas un interpretēt krāsu kā zīmi, kā, piemēram, „rietumu pasaulē” zilā tiek uzskatīta par galma un aristokrātijas krāsu, bet austrumos tās saistībā var tikt veidotas dažādas citas asociācijas. Hornungs atgādina, ka visai reti krāsas mākslas darbos ir „izolētas”, jo gandrīz vienmēr tās tiek sagrupētas kopā ar citām, kuru kopējā nozīme un forma arī mēdz veidot analogijas. Tāpēc Hornungs aicina „krāsas uztveres pieredzi” skatīt kā starpdisciplināru fenomenu, nevis kā neatkarīgu simbolu sistēmu.

Krāsa nevar tikt uztverta kā viennozīmīgs simbols galvenokārt tāpēc, ka dažādās sabiedrībās konkrētām krāsām mēdz būt dažādas nozīmes. „Lielās simbolu enciklopēdijas”

sastādītājs prof. Hanss Bīdermanis atgādina, ka daudzus tradicionālos, t. sk. krāsu simbolus, nevar izskaidrot viennozīmīgi – reizēm tiem ir pat dubulta nozīme, un īsti simboli dažādos zināšanu līmeņos var sniegt kaut arī atšķirīgu, tomēr būtisku informāciju. Tādēļ ir jākoncentrējas tikai uz pašiem svarīgākajiem jēdzieniem, jo izvēle tik un tā izrādīsies subjektīva.

Visai bieži dažādos mākslas žanros krāsa tiek izmantota kā simbols vai konkrētu asociāciju vai noskaņu raisošs un veidojošs instruments. Krāsa mākslinieciskās izteiksmes līdzekļu skalā var tikt aplūkota un definēta, sākot ar vieglu metaforu, līdz pat konkrētam un nepārprotamam simbolam vai alegorijai. 20. gs. sākumā parādās mēģinājumi atrast un definēt universālus arhetipiskus simbolus, tomēr līdz šim krāsu simbolisms ir palicis neizbēgami „vietējs” un kontekstuāls.

1.1.3. Krāsu izpratne filozofijas un eksakto zinātņu teorijās

Pirms krāsa kļūst par simbolu, tā jāizskata kā reālija – viela ar fizikālām un ķīmiskām īpašībām, kuru kvalitātes nereti ietekmē krāsu semantiskās puses izveidi. Pirmā asociācija, kas ienāk prātā, izdzirdot vārdu „krāsa”, ir tās saistība ar fizikāli - vizuālo izpausmi, ar kuru iedomājamies krāsas saredzamo, sataustāmo – materiālo dabu. Ar vārdu „krāsa” mēdzam identificēt mākslinieka darba instrumentu, piemēram, krāsas gleznošanai, vai izmantot krāsu nosaukumus, lai apzīmētu kāda objekta ārējās īpašības.

Kā otro no krāsas izpausmes veidiem dabā var minēt krāsu kā ķīmisku substanci vai vielu, kas materiālam piešķir atbilstošu toni. Krāsvielas sastāvu parasti veido krāsvielas, plēvi veidojošas vielas, šķīdinātājs, pildvielas, silkatīvi, plastifikatori u. c¹. Tās var iedalīt pēc to ķīmiskā sastāva, izcelsmes - vai tās ir dabiskas vai sintētiskas, pēc šķīdības ūdenī un to tehniskajām īpašībām. Par svarīgāko sastāvdaļu mēdz uzskatīt plēvi veidojošo vielu, krāsvielu klasifikācija pēc tās iedalās eļļas krāsās, ūdens un emulsijas krāsās un emaljas krāsās. Jāmin tas, ka sintētiskā veidā iegūstamas krāsvielas ir salīdzinoši jauna parādība, jo ilgu laika posmu krāsas izgatavošana bija saistāma ar pigmenta iegūšanu no dabā atrodamiem materiāliem, kā arī no reti sastopamiem minerāliem. Uz to norāda arī krāsu nosaukumu etimoloģija. Piemēram, zilās krāsas pigments, kas savulaik bija iegūstams no kāda Austrumārijā sastopama minerāla, tika nosaukts par ultramarīnu. *Ultramarinus* latīņu valodā nozīmē „pāri

¹ Būvniecības portāls abc.lv. Kādas ir galvenās krāsas sastāvdaļas? Pieejams: http://abc.lv/?article=krasas_sastavdalas [skatīts: 26.03.2016.]

jūrai”, no kā var secināt, ka Rietumos zilajam pigmentam nosaukums izveidojies, atsaucoties uz tā ģeogrāfisko izcelsmi¹.

Viens no svarīgākajiem pagrieziena punktiem „krāsu vēsturē” ir noticis 17. gs. un ir saistāms ar fiziķa Īzāka Ņūtona atklājumu². Ņūtons izteica hipotēzi, ka baltas gaismas lūšanas rezultātā rodas acij redzamās krāsas. Tās viņš iekļāva spektrā no violetas līdz sarkanai, un, kaut gan krāsas pārklājas vienmērīgi un starp tām nav izteiktu robežlīniju, fiziķis tās nošķīra septiņās hromatiskas krāsas iedaļās – violetā, indigo, zilā, zaļā, dzeltenā, oranžā un sarkanā. Taču teorijas pamatā bija nepareizs apgalvojums, par ko tā mūsdienās tiek kritizēta, proti, ka gaisma sastāv tikai no molekulām. Vēlākos pētījumos tika atklāts, ka gaisma ir arī viļņveidīga. Kaut gan Ņūtona teorija bija visai kļūdaina, mākslinieki novērtēja viņa centienus izveidot sistemātisku krāsu spektru.

Svarīgi pieskarties arī tēmām, kas krāsu apskata no filozofijas skata punkta, jo tieši filozofiskajos traktējumos mēģināts izskaidrot krāsu nozīmes veidošanos, kā arī radīt interpretācijas par krāsas atstāto iespaidu uz indivīdu.

Mūsdienu akadēmiskajā vidē, runājot par krāsu simbolismu, visbiežāk tiek izmantotas atsauces uz Johana Volfganga Gētes (1749 – 1832) darbiem par krāsas un psihs saistību, kuri ietekmējuši daudzus filozofus. Mākslas teorētiķe Elizabete Ozola raksta, ka viena no J. V. Gētes pamatiezīmēm krāsu teorijā bija nepieņemšana Ņūtona teorijai par gaismu un krāsu. Tas kalpoja par iemeslu, kāpēc Gēte radīja savu mācību, kuras pamatā bija izjūtu un uztveres metode³. Gēte uzskatīja, ka krāsa, neatkarīgi no materiāla uzbūves un formas, atstāj noteiktu emocionālu iespaidu. Viņš pieņēma, ka dažu krāsu iedarbība cilvēkā izraisa specifiskas garstāvīkļa pārmaiņas noteiktu garīgu stāvokļu pārmaiņas.

„Gētes krāsas” ir iedalītas divās lielās grupās – „pozitīvajās”, kas ir dzeltenā, dzeltensarkanā (oranžā) un sarkandzeltenā, un „negatīvajās”, kas savukārt ir zilā, sarkanzilā un zilsarkanā. Pirmās rada možu, dzīvu, darbīgu noskaņojumu, bet otrās – nemierīgu un skumju. Dzejnieks interesējās arī par krāsas un psihs harmoniju un apskatīja kultūras ietekmi uz krāsu psiholoģisko iedarbīgumu. Uz Gētes laikabiedriem šī teorija neatstāja lielu iespaidu un šķita nesaprotama. Arī šodien viņam tiek pārmesta pārspīlēti izteikta māksliniecisko metožu lietošana un subjektīvisms. Tomēr neapstrīdami ir tas, ka pētījumu rezultātā Gēte pamatoti norādīja uz smalko krāsas un cilvēka psihs sasaisti. Tomēr nevajag aizmirst, ka Gētem krāsa ir psiholoģisks simbols ar konkrētu, specifisku saturu. Gētes „Mācība par krāsu”

¹ Online Etymology Dictionary. Pieejams:

http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=ultramarine [skatīts 27.03.2016.]

² Gage, John. *Colour and Meaning. Art, Science and Symbolism*. London: Thames & Hudson, 1999. P. 15.

³ Ozola, Elizabete. *Krāsas uztvere un iedarbība*. Rīga: Jumava, 2006. 20. lpp.

mūsdienās nav zaudējusi aktualitāti, uz viņa novērojumiem par krāsas un psihi saistību atsaucās daudzi zinātnieki un domātāji. Piemēram, G. V. F. Hēgelis (1770 – 1831), kurš piekrīt Gētes uzskatam par krāsu dabu, arī apšaubā Ņūtona teoriju. Savā darbā „Estētika” viņš piešķir krāsām simbolisku nozīmi un uzskata tās par noteiktu ideju, kategoriju un „mūžīgo sākotņu simbolu”.

Kas attiecas uz Gētes gaismas teoriju, Gēte bija viens no kaislīgākajiem Īzaka Ņūtona objektīvās gaismas uztveres teorijas kritizētājiem un uzsvēra, ka daba ir tā, kas sevi atklāj mūsu uztveres mehānismiem, nevis otrādi¹. Gēte attālinās no objektīvistu diskursa un atsauca uz gaismu kā dinamisku vizuālu fenomenu, uzsverot, ka krāsa ir gan gaismas, gan cilvēka akta rezultāts un ka visām lietām ir sava esence.

Kaut gan Gēte ir biežāk atpazīstams sava literārā pienesuma dēļ, viņa zinātniskā darbība arī ir pamanīta. Gētes krāsu teorijas ir nozīmīgas krāsu psihofizioloģiskās iedarbības pētījumu nozarē. Vienīgi viņš visas ar krāsu saistītās parādības aplūkoja atkarībā no tā, kā krāsa fizioloģiski un psiholoģiski ietekmē cilvēku. Viņa iebildumi bija kļūdaini, vietām naivi un nepietiekami argumentēti, tomēr krāsu teorijai veltītie sacerējumi ir izpētes vērti, it sevišķi redzes psiholoģijas aspektā.

Iepazīstoties ar mūsdienu domātāju teorijām, uzmanību piesaista Barija Mounds idejas. Savā grāmatā „Krāsas. To daba un reprezentācija” viņš izvirza tēzi, ka nevienam fiziskam objektam nepiemīt tā krāsa, kuru pieņemam par to raksturojošu². Mounds vaicā, kas ir krāsas būtība, kāda ir krāsas daba? Atbildot uz jautājumu, viņš nonāk pie slēdziena, ka viennozīmīgi pieņemamas atbildes nav. Filozofus, kas sprieduši par šiem jautājumiem, Mounds iedala divās grupās: pirmajā atrodas tie, kas meklē izpratni par krāsas konceptu, otrajā – tie, kas meklē īsto „krāsas esenci”, piemēram, to, kas sarkano krāsu padara par sarkanu³. Mounds min, ka krāsas tradicionāli tiek definētas pēc tā, kā tās mums „parādās”, tas nozīmē, krāsas tiek atpazītas pēc tā, kā mums parādās lietas. Aplūkojot priekšmetu, cilvēks secina, ka tas ir, piemēram, sarkanā vai dzeltenā krāsā, atbilstoši tam, kāds tas cilvēkam liekas vai izskatās.

Tomēr pastāv apstākļi, kuros krāsas ir vieglāk identificējamas nekā citos – dienasgaismā labāk nekā pustumsā, un parasti saules gaismā labāk nekā ēnā. Jāņem vērā arī vairāki subjektīvi faktori, piemēram, daudzi cilvēki spēj identificēt krāsas labāk par citiem. Tāpat labākie apstākļi, lai novērtētu zvaigžņu un jāņtārpiņu krāsu, ir nakts laikā, bet zivju krāsu –

¹ Kudzus, Winfried. *Linguistico – Literary Reflections on the Science of Light: Sensory Emergence in Goethe's Theory of Colors, and Jakob von Uexküll's Metaphoricity of Semiotic Scaffolding*. *Research Journal. Studies about Languages*. No. 26, 2015. Pp. 90 – 92.

² Maund, Barry. *Colours. Their Nature and Representation*. New York: Cambridge University Press, 1995. Pp. 50 - 52.

³ Turpat, 58. - 62. lpp.

jūras dzelmē. Mounds nonāk pie slēdziena, ka t. s. dabiskās krāsas koncepts ir aplams. Filozofs uzsver redzes uztvertās īpašības kā svarīgas krāsas uztverē un vizuāli uztvertās objekta krāsas vērtē kā būtiskas. Tomēr Mounds min, ka tās nav fiziski saistītas ar pašu krāsu. Viņš uzskata, ka krāsas, ko uztveram, objektam patiesībā nepiemīt.

Apkopojot Barija Mounda idejas, var secināt, ka krāsas daba nav nosakāma pēc definētas metodes, balstoties tikai uz tās vizuālajām izpausmēm, un to, kā tā mums parādās. Mounds aicina meklēt krāsas esenci arī ārpus tās fizikālo īpašību izpausmēm. Filozofs aicina nepievērst uzmanību krāsas vizuālajai izpausmei, bet aizdomāties, kāpēc konkrētais objekts ir tieši šāds, jo, kā viņš minējis piemērā ar zivīm jūras dzelmē, objektam piemītošā krāsa vai krāsas dažādās laika telpās ir mainīgas.

1.2. Krāsas simboliskā izmantošana, izmaiņas un modifikāciju iespējas

Krāsas fenomenu var skaidrot un pētīt dažādu mācību ietvaros. Bet, tā kā pētnieciskā darba pamatuzdevums ir pakļauts šī fenomena semantiskā rakstura izpētei, liela uzmanība ir jāpievērš krāsai kā zīmei un valodas vienībai. Šajā apakšnodaļā tiks veikts ieskats vairāku autoru pieņēmumos par to kādos veidos krāsa ir kļuvusi par zīmi un simbolu, analizēti Aksela Venna un Janīna Vennas - Roski pētījuma rezultāti par „krāsainajām asociācijām”, kas cilvēkam tiek izsauktas, pieminot dažādu īpašību un emociju nosaukumus, kā arī veikts ieskats problēmjautājumos, ar kuriem nākas saskarties, veicot krāsu nozīmes interpretāciju rakstiskajos avotos.

1.2.1. Krāsas kā zīmes rašanās

Krāsu ir daudz, tāpēc viedokļi par krāsu simbolikas izcelsmi dažādās kultūrās, tautās, sociumos un pat indivīda uzskatos var krasī atšķirties. Pastāv vairāki pieņēmumi un minējumi, kā un kad cilvēks ir sācis krāsu uztvert kā zīmi.

Pastāv dažādi viedokļi par krāsas kā zīmes rašanos. Gleznotājs un mākslas teorētiķis Deivids Hornungs krāsas uztveri, kas izraisa kādu izjūtu, skata nevis kā simbolu, bet kā analogiju, kā lietas vai parādības iespējamo aizstājēju¹. Viņš min piemēru, ka cilvēkam ir raksturīgi zilo, zaļo un violeto krāsu saistīt ar aukstumu, bet sarkano, oranžo un dzeltenu – ar siltumu. Šo asociāciju saknes, iespējams, meklējamas ļoti senā cilvēka pastāvēšanas laikā,

¹ Hornung, David. *Colour. A Workshop for Artists and Designers*. London: Laurence King Publishing, 2005. P. 129.

kad, ikdienā saskaroties ar fiziskajām parādībām, piemēram, ledus, ēna, saule uguns, tām ir veidojušās „krāsainas analogijas”. Šajā gadījumā Hornungs krāsu simbolisko nozīmju veidošanos izskaidro kā pakārtotu psiholoģisku reakciju fiziskajai pieredzei un pieļauj iespēju, ka šīs gandrīz universālās analogijas sakņojas cilvēka bioloģiskajās vajadzībās, kas saistītas, piemēram, ar izdzīvošanas instinktu, sāpēm un tieksmi pēc baudas.

Savukārt amerikāņu dizaineris Hermans Millers krāsu simbolisma rašanos skaidro kā cilvēkam dabisku tieksmi lietām piešķirt padziļinātu nozīmi. Savā apcerējumā viņš piekrīt mākslas teorētiķes Patrīcijas Sloanas viedoklim, ka krāsu simbolisms ir cilvēka radīta reakcija, kas balstīta uz literatūras un psiholoģijas iespaidā radītām idejām par krāsu¹. Cilvēks jūt mudinājumu radīt ar krāsas vizuālo izpausmi saistāmus simbolus, jo uztverot krāsas, nav iespējams izvairīties no emociju un jūtu ietekmi uz fiziski uztveramo pasauli, . Mūsdienām raksturīgā tieksme attīstīt krāsu simbolismu atspoguļojas modē, kultūrā un tradīcijās, kas pamatojama ar cilvēka vajadzību pēc baudas, kas rodas, uztverot krāsas. Līdzīgi Hornungam, Millers arī saskata spēju un vajadzību „krāsu uztvert semantiski” kā cieši saistītu ar vairošanās un izdzīvošanas nepieciešamību. Millers uzsver, ka krāsu redze ir kas vairāk par spēju noteikt, vai auglis ir nogatavojies un lietojams uzturā, viņš uzskata, ka krāsainas pasaules uztvere ir ievērojama „pievienotā vērtība mūsu izjūtām”.

Savukārt Sorbonas universitātes pasniedzējs, vēsturnieks Mišels Pastoro (*Michel Pastoureau*) ir pārliecināts, ka krāsu simbolisma izcelsme vispirms jāuzlūko kā sociāls fenomens, jo sabiedrība ir tā, kas „rada” krāsu, piešķir tai definīcijas un nozīmes, iekodē un determinē nozīmju kvalitātes un vērtības². Kā krāsu nozīmes veidojošus un definējošus lielumus Pastoro nosauc sociumam raksturīgo leksikonu, nosaukumu veidošanas īpatnības, pigmentu un krāsvielu ķīmiskās īpašības, gleznošanas un krāsošanas tehnikas, ģērbšanās paradumus, krāsas vietu ikdienas dzīvē un materiālajā kultūrā, autoritāšu noteikto reglamentu, baznīcas ētiskos standartus, zinātnes spekulācijas un mākslinieku jaunradi. Viņš uzskata, ka ikvienā sabiedrībā krāsas primārās funkcijas ir bijušas tieši saistītas ar sociālu, ideoloģisku vai simbolisku saistību izpildi – krāsu izmanto, lai klasificētu iezīmētu, marķētu, norādītu, kombinētu vai veidotu kontrastu. Pastoro uzskata, ka krāsas un ar tām saistītās parādības nevar tikt pētītas ārpus laika un telpas vai specifiska kultūras konteksta.

¹ Miller, Herman. *Experience of Colour*. Pieejams:

http://www.hermanmiller.com/hm/content/research_summaries/pdfs/wp_Experience_of_Color.pdf [skatīts: 03.12.2014.]

² Pastoureau, Michel. *Black. The History of a Colour*. Oxfordshire: Princeton University Press, 2009. Pp. 15 - 16.

Apskatot šo autoru pieņēmumus par krāsas semantiskās dimensijas rašanos, var secināt, ka krāsu simbolisko nozīmju veidošanās skaidrojama kā psihoemocionāla reakcija, kas sakņojas cilvēka bioloģiskajās vajadzībās un instinktos. Tāpat pastāv arī pieņēmums, ka krāsai nevar izšķirt vienu konkrētu nozīmi, bet, lai mēģinātu tai pietuvoties, jāņem vērā, ka krāsas nozīmju interpretācija vienmēr būs „lokāla” un, iespējams, dažādās kultūrvidēs atšķirsies. Jāpiekrīt Mišela Pastoro uzskatam, ka krāsu simbolisms ir, pirmām kārtām, sociāli-vēsturisks fenomēns. Sabiedrības locekļu priekšstatu un izpratni par krāsu dabu apzināti un arī neapzināti iespaido gan tas, ko esam fiksējuši rakstītajos avotos, gan tas, ko esam attēlojuši vizuāli. Tā kā iepriekš secināts, ka krāsu simbolisms nereti saistāms gan ar arhetipiskiem priekšstatiem par dabas parādībām, gan ar neapzinātu instinktu ietekmi, ir vērts noskaidrot, cik daudzveidīgs un plašs mēdz būt krāsaino asociāciju loks.

1.2.2. Krāsu asociācijas

Ir skaidrs, ka pieņēmumi par krāsu psihofizioloģisko ietekmi nevar būt universāli, jo uz dažādiem indivīdiem dažādas krāsas atstāj atšķirīgus iespaidus. Tomēr, lai no lielā krāsu asociatīvo pieņēmumu tīkla „izfiltrētu” vispārpieņemtākās krāsu un emociju analogijas, ar krāsām saistītās izjūtu asociācijas var izskatīt citādā manierē. Proti, lai izdarītu secinājumus par to, kādas krāsu asociācijas rodas cilvēkam, domājot par kādu konkrētu īpašību, un otrādi – kādas izjūtas rodas, uzlūkojot kādu krāsu, personai var lūgt konkrētus vārdus, emocijas un īpašības izteikt vizuālā veidā – tās attēlot, izmantojot krāsas. Tomēr, ir veidi, kā no lielā krāsu asociāciju “tīkla” atlasīt visbiežāk sastopamās krāsu un emociju paralēles. Lai izdarītu secinājumus par to, kādas krāsu asociācijas rodas cilvēkam, domājot par kādu īpašību, un otrādi – kādas izjūtas rodas, aplūkojot kādu krāsu, – personai var lūgt konkrētus vārdus, emocijas un īpašības attēlot vizuāli, izmantojot krāsas.

Šāda veida metodi savā pētījumā izmantoja Aksels Venns un Janīna Venna - Roski. Pētījuma ietvaros tika izvēlēti 60 dalībnieki no vairākām Centrāleiropas valstīm – dažādu profesiju pārstāvji vecumā no 18 līdz 80 gadiem, kuriem lūdza sinestētiskā manierē skaidrot dažādu emociju un cilvēka rakstura īpašību nosaukumus¹. Eksperimentā tika nosaukts vārds un, izmantojot gleznošanas krāsas, katram dalībniekam uz neliela izmēra baltas papīra lapas bija patstāvīgi jāattēlo jebkas, kas ienāk prātā. Vēlāk katrai zīmējumā izmantotajai krāsai tika piešķirts RAL krāsu saderības sistēmas kods, kas 20. gs. visbiežāk izmantots krāsu un laku

¹ Venn, Axel, Janina Venn – Rosky. *Das Farbwörterbuch. The Colour Dictionary. Die Farbigkeit der Begriffe. The Colourfulness of the Words.* München: Callwey, 2010. P. 863.

toņu noteikšanai, un aprēķināts uz attēla plakni procentuāli izmantotais konkrētās krāsas daudzums. Apkopojot un izanalizējot visus pētījuma dalībnieku zīmējumus, kuru kopējais skaits pārsniedza 17 tūkstošus, katram no „krāsu vārdnīcai” izvēlētajiem vārdiem tika izveidota diagramma, kurā attēloti dati par asociatīvajos attēlojumos visbiežāk izmantotajām krāsām (piemēru skatīt 1. pielikumā). Kopumā „krāsainie skaidrojumi” veikti 360 vārdiem¹.

Kā min paši autori, galvenais pētījuma mērķis ir bijis radīt raksturīgo krāsaino īpašību pārskatu vārdiem, kas raksturojami kā emocionāli, faktiski un funkcionāli². Jau grāmatas nosaukumā ir atklāta autoru pārliecība par vārdu krāsainību - pētnieki uzskata, ka valoda vienlaicīgi spēj būt rotaļīga, absurda, komplicēta, divdomīga, polifoniska, kā arī pilnīga un eleganta, spējīga vienlaicīgi būt gan skaidri izprotama, gan suģestīva.

Izskatot skaidrojumus vārdiem, kuru krāsainie apzīmējumi šķita saistoši Svēto Rakstu saturam un tajos pieminētajām krāsām, tika izveidots pārskats, kurā katram no izvēlētajiem vārdiem tika atzīmētas trīs visbiežāk ilustratīvajās interpretācijās izmantotās krāsas (skatīt 2. pielikumu). Pēc pārskata analizēšanas tika izdarīti vairāki secinājumi.

Tika ievērots, ka izpētei izvēlēto vārdu ilustrācijās baltā krāsa izmantota galvenokārt terminu „šķīstis” un „tīrs” attēlošanai. Veļas pulveris kā tīršanas līdzeklis, līgavas baltā kleita vai arī Svētais Gars, kas baltas dūjas veidolā pārlaižas pār Jēzu Kristu viņa kristīšanas brīdī – tie visi vienlaicīgi varētu būt iemesli, kāpēc baltā krāsa mūsdienu cilvēkam asociējas ar tīrību un šķīstību kā tiešā, tā arī pārnestā veidā. Kopumā baltā krāsa pētījuma dalībnieku zīmējumos parādās maz. Iespējams tāpēc, ka uzdevums ar krāsu palīdzību atveidot terminus tika saprasts burtiski - pētījuma dalībnieki zīmēja uz baltas lapas un to visu centās noklāt ar krāsu, tāpēc balti, neskarti laukumi teju nekad netika atstāti.

Kā bija iepriekš paredzams, analizējot melnās krāsas izmantošanas paradumus konkrētajā pētījumā, atklājās, ka tā visvairāk izmantota, ilustrējot sekojošus terminus: drūms, bēdīgs, nabadzīgs, neglīts, pretīgs, bīstams, letāls, dusmīgs u. tml. Melnā krāsa bagātīgi izmantota arī vārda „dižciltīgs” attēlojumos. Savukārt pelēkie toņi bieži izmantoti, attēlojot vārdus, kas saistīti ar drūmu un nomāktu dvēseles stāvokli.

Visai pozitīvas nozīmes vārdu attēlojumos parādās debesu zilās krāsas toņi – debeszilo un citu zilās krāsas toņus bagātīgi izmanto vārdu „dižciltīgs”, „godīgs”, „uzticīgs”, „prasīgs” ilustrācijās. Violetie un purpursarkanie toņi atrodami vārdu „dižciltīgs”, „feodāls”, „greznis”, kā arī „neuzticams”, „ļauns” un „bīstams” vārdu atveidos. Sarkanā krāsa galvenokārt

¹ Venn, Axel, Janina Venn – Rosky. *Das Farbwörterbuch. The Colour Dictionary. Die Farbigkeit der Begriffe. The Colourfulness of the Words.* München: Callwey, 2010. Pp. 5 – 11.

² Turpat, 3. - 5. lpp.

izmantota, lai attēlotu negatīvas dabas vārdus: šausminošs, neuzticams, bīstams, zemisks, sāpīgs, dusmīgs u. tml. Vienlaicīgi tā atrodama vārdu „austrumniecisks”, kas asociējas galvenokārt ar sarkanajiem un oranžajiem toņiem, kā arī „grezns”, „feodāls”, „priecīgs” un „paklausīgs” krāsu atveidos. Tika novērots, ka, ja citas krāsas tiek saistītas ar samēra viendabīgām un laika gaitā minimāli izmainītām asociācijām, mūsdienu Rietumu sabiedrībā sarkanā krāsa asociējas ar savā starpā atšķirīgām parādībām. Arī dzeltenā krāsa izmantota pretējas nozīmes vārdu attēlojumos – nabadzīgs un grezns; godīgs, priecīgs, labvēlīgs, jauns un skaudīgs. Brūnie toņi atrodami galvenokārt negatīvas konotācijas vārdos: nožēlojams, nabadzīgs, neglīts, šausminošs, pretīgs, dusmīgs.

Jāņem vērā, ka Roski un Vennas - Roski pētījumā piedalījās indivīdi, kuri pārstāv mūsu laikmetu un bībeliskajam laikam atšķirīgu kultūru, tāpēc, iespējams, viņu krāsu asociatīvā domāšana atšķiras no tās, kas bija raksturīga Tuvo Austrumu sabiedrībai pirms diviem vai trim gadu tūkstošiem. Kā arī ir svarīgi apzināties, ka šāda veida krāsu asociācijas bieži vien ir stereotipiska rakstura vai „iemācītas”.

Tomēr, pieņemot, ka konkrēta daļa krāsaino asociāciju, kas rodas mūsdienu cilvēkam, ir arhetipiska rakstura un / vai iekodēta zemapziņā, Roski un Vennas - Roski pētījuma rezultātus nevar uzskatīt par absolūti subjektīviem. Pētījums ir zinātniski vērtīgs arī tāpēc, ka tika veikts mēģinājums izjūtu apzīmējošus terminus interpretēt un izteikt sinestētiskā veidā un konstruktīvā manierē meklēt universālus krāsu un izjūtu analogiju pārus.

1.2.3. Krāsa un gaisma kā apzīmētāji un apzīmējamie

Krāsas un gaismas termini, tāpat kā citas valodas vienības var skatīt sistemātiski. Piemēram, 20. gs. sākuma franču filozofs un modernās lingvistikas pamatlicējs Ferdināns de Sosīrs uzskata, ka ikvienai valodas vienībai ir divas dabas. Pirmā ir saistāma ar lingvistisko pusi, kad, piemēram, vārds „krāsa” tiek uztverts kā parādības apzīmētājs, bet otrā – ar apzīmējamo jeb to, kāda nozīme slēpjas aiz konkrētā apzīmētāja jeb visa tas informācijas daudzums, ko izprotam un saistām ar šo vārdu.

Dažās indoeiropiešu valodās krāsu termini nereti ir atvasināti no vārda „virsma”, piemēram, *color* (lat.) ir cēlies no darbības vārda *cēlāre*, kas nozīmē „pārklāt” vai „noslēpt” vai grieķu *chroma* no darbības vārda *chroā*, kas nozīmē „slēpt” un „apklāt”¹. Tas izskaidro, kāpēc krāsas sākotnēji ir bijušas primāri saistītas ar objekta vizuālajām īpašībām.

¹ *Proto – Indo – European language dictionary*. Pieejams: <http://indo-european.info/dictionary-translator/> [skatīts 15.05.2016.]

Pētījuma ietvaros krāsas un gaismas fenomens nevis tiks analizēts avotos, kur tas parādās savā vistiešākajā un skaidrākajā formā – vizuālajos materiālos, bet tiks veikta semantiska rakstura izpēte rakstītajos avotos, tāpēc uzmanība ir jāvelta tam, kā veidojas saikne starp apzīmētāju un apzīmējamo daļu, kā arī jāmēģina padziļināti ielūkoties slēptākajā jeb apzīmējamās dabas daļā.

Franču pētnieks Mišels Pastoro ir pārliecināts, ka teksts un attēls rada dažādus diskursus, īpaši krāsu simbolikas jomā, tāpēc, pētot krāsas fenomenu rakstītajos avotos, ir jāizvēlas citādas analīzes metodes¹. Krāsa rakstītajos avotos nekad neparādās izolēti, tāpēc to nevar uztvert kā parādību „pašu par sevi” – krāsas nosaukums nav izolēts no konteksta. Pastoro ir pārliecināts, ka krāsu simbolika funkcionē pilnvērtīgi un to var izprast tikai no sociālās, mākslinieciskās un vispārēji simboliskās perspektīvas.

Viņš uzsver, ka katram dokumentam ir sava specifiskā daba, kas piedāvā savas realitātes interpretāciju. Ar to pētnieks nevēlas teikt, ka rakstiskas dokumentācijas „fotografē” tā laika realitāti, gluži pretēji – viņš norāda, ka rakstīts dokuments ir mazāk drošticams par vizuāli fiksēto. Pastoro akcentē, ka figuratīvajos dokumentos informācija par referentu nereti ir izmainīta – papildināta – vai gluži pretēji – noslēpta, neatkarīgi no tā, cik sen informācija fiksēta. Šī „pārspīlēšanas” maniere ir arī mūsdienu parādība, piemēram, vērojot mediju saturu, ir manāma tendence pārnestā nozīmē parādības izgaismot, parādīt visā to mirdzumā, akcentēt ko mazsvarīgu vai gluži pretēji – noklusēt nozīmīgo. Šo pieņēmumu var pārnest arī uz Svēto Rakstu pierakstīšanas manieri, un, ņemot vērā, ka Vecās un Jaunās Derības saturu var nodēvēt par mitoloģiska rakstura tekstiem, var pieņemt, ka Bībeles tekstos minētie krāsas un gaismas jēdzieni neapraksta tā laika objektīvo realitāti, tie tiek izmantoti ne tikai, lai rakturotu objektu ārēni, bet arī kā mākslinieciskās izteiksmes līdzekļi objektu un notikumu papildināšanai un tēlainai apzīmēšanai.

Savukārt Ebreju apvienības koledžas (*Hebrew Union College*) profesors, Bībeles pētnieks Deivids Ārons ir citādās domās. Viņš uzskata, ka metaforas mehānismi darbojas līdzīgi citiem lingvistiskajiem mehānismiem, un kultūra nedeterminē metaforas darbības principus². Tāpēc metaforai, tajā skaitā arī tādai, kas sevī ietver krāsas un gaismas terminus, piemīt universāla daba. Viņš necenšas pateikt, ka tēlainie izteiksmes līdzekļi ir vienādi izprotami dažādās kultūrvidēs, bet gan to, ka ikviena kultūra potenciāli spēj izprast vienus un

¹ Pastoreau, Michel. *Black. The History of a Colour*. Oxfordshire: Princeton University Press, 2009. Pp. 13 - 14.

² Aaron, David H. *Biblical Ambiguities. Metaphor, Semantics and Divine Imagery*. Leiden: Brill, 2001. P. 3.

tos pašus tēlainos jēdzienus. Ārons uzskata, ka universālu metaforu var dēvēt tādu, kas indivīdam liek atpazīt metaforisko jēdzienu strukturālos elementus.

Ārons ir ievērojis, ka reliģiska satura avotos nereti metaforiskie apzīmējumi netiek pamanīti vai tiek ignorēti, un otrādi – bieži vien vienkārši literāri izteicieni tiek izcelti un interpretēti kā tēlaini¹. Tāpēc, ja mēģinām atpazīt tēlainos un deskriptīvos apzīmējumus, kas sastopami reliģiska rakstura tekstos un praksēs, ir jāiepazīstas ne tikai ar to, kā konkrētās ideoloģijas ietvaros izprot nozīmes piešķiršanu izteikumiem, bet arī to, kā šie apzīmējumi var tikt pārprasti.

Apkopojot dažādu autoru teorijas par krāsu semantiskās dabas izcelsmi un tās modifikācijām, nācās nonākt pie vispārējā secinājuma, ka vienai konkrētai krāsai nereti ir dažāda rakstura nozīmes, jo vienas kultūras ietvaros viena un tā pati krāsa var tikt uztverta un interpretēta daudzējādi, nemaz nerunājot par nozīmju daudzveidību dažādās kultūrvidēs.

Tomēr labā ziņa ir, ka krāsas semantisko nozīmi var meklēt konkrētas kultūras, etnosa, nācijas vai pat nelielas subkultūras ietvaros. Lai nonāktu pie pēc iespējas precīzākiem un objektīvākiem atsevišķas sociālās vai kultūrvides „krāsu tulkojumiem”, tos „jāšifrē” pakāpeniski un jāveic sistemātiska krāsu nozīmes atkodēšana. Tā kā iepriekš noskaidrots, ka priekšstats par krāsu nozīmēm balstās uz pirmatnējiem uzskatiem un analogiju formā zemapziņā iekodētām asociācijām, piemēram, kad uguns asociējas ar sarkano, bet pavasaris – ar zaļo krāsu, krāsas nozīmi, pirmkārt, var mēģināt meklēt caur t.s. arhaisko prizmu, respektīvi, meklēt krāsas interpretācijas, izmantojot teorijas, kas apskata krāsas iespaidu uz indivīda psihofizioloģiju. Izmantojot teorijas un pētījumu rezultātus, kas apskata krāsu simboliku konkrētas kultūras ietvaros, iegūtos rezultātus var pēc tam reducēt un padarīt objektīvākus. Ar šādu deduktīvu metodi var attālināties no vispārējiem un arhaiskiem krāsu „tulkošanas” rezultātiem un nonākt pie specifiskākiem un precīzākiem secinājumiem.

1.2.4. Krāsu apzīmējumi latviešu valodā

Tā kā pētnieciskā darba noslēdzošās nodaļas analīzei tiks izmantoti fragmenti no latviešu valodā pārtulkotās Svēto Rakstu grāmatas, ir jāapskata krāsas no latviešu valodas lingvistiskā aspekta. Krāsu nosaukumiem latviešu valodā un to semantiskajai izpētei ir pievērsusies Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūta pētniece Anitra Roze. Savu

¹ Aaron, David H. *Biblical Ambiguities. Metaphor, Semantics and Divine Imagery*. Leiden: Brill, 2001. P. 199.

promocijas darbu pētniece veltījusi krāsu nosaukumu pētīšanai, kā arī to grupēšanai pēc semantiskās nozīmes.

Pētniece uzskata, ka krāsu nosaukumi nav lingvistiski definējami un ir atzīstami par vienīgo leksikas grupu, kas skaidrojama ekstralingvistiski¹. Tas nozīmē, ka, lai latviešu valodas vārdnīcas lietotājam dotu reālu priekšstatu par kādu krāsu vai kādas krāsas toni, skaidrojumā jāmin reālijas, kas vislabāk raksturo attiecīgo krāsu, piemēram, līdzās vārdam „balts” vārdnīcās jānorāda krāsas precizētārvārdu *sniegs*.

Roze uzskata, ka krāsu nosaukumi ir svarīga valodas sastāvdaļa, kurā krāsu nosaukumos saskaras lingvistiskais, psiholingvistiskais un sociolingvistiskais aspekts². Pētniece atzīst, ka dažkārt ar vienu vārdu apzīmētā krāsas nosaukuma robežas ir ļoti plašas, un konkrētā nianse mūsu apziņā jāatklāj pēc konteksta, balstoties uz pieredzi, vai arī uz krāsas un reālijas asociatīvās saiknes pamata. Vienkāršajiem krāsu nosaukumiem, kā, piemēram, *balts, melns, sarkans, zaļš, dzeltens, zils, brūns*, piemīt ļoti augsta vispārinājuma pakāpe, tāpēc no lingvistiskā viedokļa tie nav definējami, jo tie paši par sevi ir abstrakti un bez konteksta. Tie iegūst kokrētu nozīmi tikai tad, kad tiek aplūkots konteksts jeb lietojuma iemesls.

Roze secina arī to, ka latviešu valodā krāsu nosaukumu vidū nozīmīgu vietu ieņem aizgūtie krāsu nosaukumi, kuru galvenā priekšrocība ir iespēja kompaktā un maksimāli koncentrētā veidā izteikt krāsu, kuras apzīmēšanai ar citiem latviešu valodas līdzekļiem būtu nepieciešams garāks, detalizētāks apraksts, piemēram, *bordo - tumši sarkans, purpurs vai sarkanīgi violets*³.

Pētniece secina, ka krāsu nosaukuma nozīmē ietvertā informācija ir būtiska, jo mēdz norādīt arī par šo nosaukumu īpatnībām kultūras kontekstā. Tomēr viņa arī atzīst, ka, runājot par krāsas lingvistisko jēdzienu kopumā, galvenais ir fizikālais un tēlotājmākslas aspekts jeb krāsas deskriptīvā, nevis simboliskā funkcija.

¹ Roze, Anitra. *Krāsu nosaukumi: krāsu lingvistiskais aspekts latviešu valodā*. Promocijas darba kopsavilkums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2006. 6. – 10. lpp.

² Turpat, 3. lpp.

³ Turpat, 22. lpp.

2. KRĀSU UN GAISMAS NOZĪME KRISTIETĪBAS IETEKMES KULTŪRĀS

Lai izprastu krāsu nozīmi pēc iespējas vispusīgākā, objektīvākā un arī mūsdienīgākā skatījumā, bija nepieciešams izpētīt krāsas kā simbola kultūrvēsturisko attīstības gaitu. Šajā nodaļā apskatīti agrīnākie priekšstati par krāsu kā simbolu, skaidrota krāsu nozīme kristietības skartajās pasaules daļās, apskatītas teorijas par agrīnajām krāsu sistēmām un to izcelsmi.

Nav noslēpums, ka krāsu simbolika un krāsu nozīmju interpretēšana ir ļoti sena parādība. Tās pirmsākumi meklējami laikā, kad cilvēki iemācījās iegūt un izmantot dabas resursus, kuru vērtību bieži noteica pēc vizuālā izskata, t. sk. krāsas. Mākslas teorētiķe Elizabete Ozola iedala trīs „Rietumu pasaules” hronoloģiskus krāsu simbolikas attīstības posmus¹. Pirmais posms ir mitoloģiskais, kas ietver pirmatnējo tautu un antīkās pasaules priekšstatus par krāsu un tās simboliku. Tas ir laiks, kad krāsu aplūkoja kā pasaules spēku, tās sākotņu un stihiju simbolu. Kā otro posmu viņa min reliģisko jeb laiku no vēlajiem antīkajiem laikiem līdz renesansei, kad krāsa bija dievišķās izpausmes atribūts. Pēdējais posms, sākot no renesanses laika līdz pat mūsdienām, ir sociāli psiholoģiskais, kad krāsu simbolika attiecas uz politiskajiem, sociālajiem un individuāli-psiholoģiskajiem procesiem un parādībām. Ozola akcentē to, ka jau no rašanās brīža krāsu simbolika ir bijusi cieši saistīta ar maģiju un reliģiju. Var secināt, ka krāsa ir tikusi un tiek aplūkota kā maģisku, sakrālu, dievišķu spēku atribūts. Pat maģijas iedalījums „baltajā” un „melnajā” liecina par krāsas nozīmi maģiskajos rituālos. Krāsai ir milzīga nozīme cilvēku reliģiskajā apziņā.

Zīmīgi, ka arī vienā no pirmajām krāsu teorijām pamatā ir baltās un melnās krāsas pretstati. Tā ir sengrieķu filozofa Empedokla (495 – 430 p. m. ē.) izteiktā, bet Aristoteļa (384 – 322 p. m. ē.) modificētā atziņa, kura balstās uz idejas par četru dabas elementu principu. Aristoteļa teorijas pamatā ir uzskats, ka uguns, ūdens, gaisa un zemes galveno īpašību – siltuma, mitruma, aukstuma, sausuma – kombinācijas ir radījušas nepieciešamību pēc tādām sekundāro īpašību kā smarža un krāsa apzināšanas. Sengrieķu filozofs uzskatīja, ka krāsu sistēma ir skalāra, un tās pamatā ir melnā un baltā kā gaismas un tumsas krāsas, bet pārējās ir gaismas un tumsas maisījuma toņi – zaļā kā viduskrāsa starp vistumšāko un visgaišāko, jau toreiz iegūstamais purpurs – kā viena no tumšajām. Aristoteļa krāsu sistēma vēl uzskatāma par primitīvu, tomēr pirmā, kas apzinās atsevišķu krāsu kā apzīmētāju pastāvēšanu, un ir

¹ Ozola, Elizabete. *Krāsas uztvere un iedarbība*. Rīga: Jumava, 2006. 12. lpp.

pamatojums domāt, ka viņa idejas par krāsām bija pazīstamas arī Svēto Rakstu pierakstīšanas vietās.

Vai pastāv cilvēka krāsu asociatīvās uztveres iedalījums „pirms Kristus” un „pēc Kristus”, proti, vai Svēto rakstu esība ir mainījusi, vai tikai turpina iepriekš pieņemto krāsu simbolismu? Viennozīmīgas atbildes nav, tomēr nav noliedzams, ka kristietība un tās pasludināšana par Romas impērijas oficiālo reliģiju m. ē. 4. gs. ir notikums, kas ārkārtīgi spēcīgi ietekmējis Eiropas un Rietumu pasaules vēstures gājumu, kā arī turpmākās kultūras veidošanos un attīstību, tai skaitā kristietības kultūrās dzīvojošo indivīdu krāsu asociatīvās uztveres veidošanos.

2.1. Baltās un melnās (ne)krāsas pretstats

Kā divas simboliski visnozīmīgākās kristietības ietekmētajās teritorijās dzīvojošam cilvēkam var minēt balto un melno krāsu, par kurām asociācijas cilvēks iegūst un veido jau agrā bērnībā. Tās abas mums ir nostatītas kā pretstati – visiem zināmi klasiskie piemēri, ka mūsdienās līgava kāzu dienā velk baltu kleitu, ar ko norāda uz savu šķīstību, toties sēras cilvēki izrāda, nēsājot melnas krāsas drānas. Baltā krāsa asociējas ar nevainību, šķīstību, jaunu sākumu, bet melnā – ar nāvi, nelaimi, elli. Taču tā nav bijis vienmēr.

Par spīti ahromatiskumam, baltā un melnā krāsa šodien tiek uzskatītas par pilnvērtīgām krāsām. Tomēr samērā ilgu laika posmu tās bija zaudējušas savu „krāsaino” statusu. –šī fakta cēlonis bija 17. gs. Īzaka Ņūtona veidotais krāsu spektrs, kurā melnajai un baltajai krāsai nebija vietas¹. Tās uzskatīja par „nekrāsām” līdz pat 20. gs. sākumam, kad parādījās un attīstījās jaunie mākslas veidi – fotogrāfija un kino –, kas ar savu melnbalto paleti un kontrastainajiem efektiem sevi pieteica kā “citādi krāsainus”. Šajā apakšnodaļā tiks individuāli aplūkota katras krāsas semantiskās dabas iespējamā izcelsme un attīstība, kā arī pievērsta uzmanība iemesliem, kāpēc radies šim simboliski pretnostatītais krāsu pāris.

2.1.1. Baltā (ne)krāsa

Baltā krāsa kristīgajai pasaulei ir simboliski īpaši nozīmīga. Franču mākslas teorētiķe Anna Varišona savā pētījumā par krāsu nozīmi cilvēka dzīvē uzsver baltās krāsas nozīmi kristīgās pasaules domāšanas modelī. Katoļticībā baltā minēta kā transfigurētā Dieva krāsa un

¹ Pastoureau, Michel. *Black. The History of a Colour*. Oxfordshire: Princeton University Press. 2009. P. 11.

ir attiecināma uz Jēzu Kristu kā „gaismas nesēju”¹. Arī kristiešu ikonogrāfijā baltajai krāsai ir nozīmīga vieta – svētās figūras nereti attēlotas baltās drānās, kas simbolizē gaismu, un tas ikonām piešķir vieglumu, mieru un rāmumu. Baltā krāsa viduslaiku un vēlāk pēcreformācijas laikā katoļu baznīcā izpaudās kā ticības un kalpošanas apliecinājums, kas parādās arī apģērba izvēlē – mūki nēsāja, nepievilcīga nekrāsota auduma drānas, kuru valkāšanu saistīja tiekšanos uz cilvēces ideālu, vienkāršību un šķīstību. Kopš tā laika baltās krāsas apģērbs ir kļuvis par dominējošo daudzu klosteru pārstāvjiem, sevišķi misionāriem, un kopš 16. gs. – arī Romas pāvestam.

„Lielajā simbolu enciklopēdijā” baltā krāsa raksturota kā pirmatnējās paradīzes neiespaidotā un neapēnotā nevainība vai arī kā šķīstīta cilvēka galamērķis². Kristību laikā jaunkristītajiem jāvelk baltas krāsas apģērbs. Iespējams, tradīcija aizgūta no Jaunās Derības stāsta, kad Jānis Kristītājs kristījis Jēzu, kas Jordānas upē iegājis baltās drānās. Arī Svētais Gars, kas pēc rituāla pārlaidies pār Jēzu, tiek attēlots kā balts balodis. Tiek uzskatīts, ka tā spārnu skāriens simbolizē to, ka katra cilvēka personīgajā dzīvē nav cita spēka kā tikai Dieva gars.

Arī vārda „kandidāts” izcelsme saistāma ar balto krāsu. Tas cēlies no latīņu darbības vārda *candidare*, kas nozīmē „balināt”. Par „candidatus”, Senajā Romā sauca uz politisku amatu pretendējošu personu, kura, burtiski tulkojot šo terminu, bija „ietērpta baltā”³.

Arī britu empīrisma pārstāvja Džona Loka viena no filozofijas pamatnostādņēm saistāma ar balto kā tīrības un pirmsākuma krāsu. Runa ir par *tabula rasa* jeb „baltās lapas” principu, kas atspoguļo cilvēka prāta stāvokli pirms tajā nonāk idejas un priekšstatu par lietu un parādību būtību⁴. Loks nebija pirmais, kas runāja par prāta tīrības stāvokli, jo jau 4. gs. p. m. ē. Aristotelis savā darbā „Par dvēseli” prātu salīdzina ar tīru, neskartu rakstīšanas plāksnīti. Nākas secināt, ka baltā krāsa Rietumu un kristīgās kultūras ietekmes zemēs jau izsenis apzīmē tīrību un neskartību.

2.1.2. Melnā (ne)krāsa

Kā pretmetam baltajai ierasti liekam melno krāsu. Tam, kāpēc un kādā veidā melnā krāsa ir ieguvusi savu simbolisko nozīmi, daudz uzmanības ir pievērsis Sorbonas universitātes

¹ Varichon, Anne. *Couleurs. Pigments et Teintures dans les Mains des Peuples*. Seuil, 2000. P. 45.

² Kalniņa, Līga, Sarmīte Pijola. *Lielā simbolu enciklopēdija*. Rīga: Jumava, 2002. 71. lpp.

³ *Online Etymology Dictionary*. Pieejams: <http://www.etymonline.com/index.php?term=candidate> [skatīts 10.04.2016.]

⁴ *Encyclopedia Britannica*. Pieejams: <http://www.britannica.com/topic/tabula-rasa> [skatīts 10.04.2016.]

pasniedzējs, vēsturnieks Mišels Pastoro, savu lielā mēroga pētījumu ietverot grāmatā ar nosaukumu *Black. The History of a Colour*. Iemeslu tam, kāpēc melnās krāsas pieminēša kristīgajā pasaulē dzīvojošam cilvēkam izraisa negatīvu asociāciju virkni, Pastoro meklē kristietības galvenajā avotā – Bībelē¹.

„Svētās grāmatas” pirmās vārsmas skan šādi: „Iesākumā Dievs radīja debesis un zemi. Bet zeme bija neiztaisīta un tukša, un tumsa bija pār dziļumiem, un Dieva Gars lidinājās pār ūdeņiem. Un Dievs sacīja: „Lai top gaisma.” Un gaisma tapa. Un Dievs redzēja gaismu labu esam, un Dievs šķīra gaismu no tumsas”². Tumsa ir tā, kas bijusi pirms pasaules rašanās, tāpēc var secināt, ka melnā krāsa ir pirmatnēja krāsa. Jau pirmajās Vecās Derības vārsnās iekodē melnās krāsas divējādo nozīmi – pirmkārt, Mozus grāmatā parādīts, ka melnajā nav iespējama dzīvība un gaisma, melnā ir tumsa, tas ir ļaunums, bet melnās pretstats – baltā krāsa, ir laba. Tomēr šajā piemērā vērojama arī kāda cita nozīme – tumsa vai melnums ir jaunas dzīvības rašanās cēlonis, jo, ja nebūtu bijis „lielā nekā”, nebūtu bijusi vajadzība vai iespēja Dievam radīt gaismu un pasauli. Acīmredzot gaismas parādīšanās bija nepieciešama, lai varētu tapt dzīvība, t. i., pasaule. Tāpēc, neatkarīgi no kosmogoniskajiem uzskatiem, no sākta gala tai seko melnās krāsas duālais simbolisms.

Arī franču mākslas vēsturniece Anna Varišona melnās krāsas simboliskās dabas izcelšanos saista ar kristietības kultūru, kurā melnā krāsa tiek asociēta ar nāvi, kā arī Kristus gatavošanos augšāmcelties³. Tā sevī iemieso skumjas un nožēlu. Tāpat melnā ir grēka, kritušo eņģeļu, elles un paša nelabā krāsa. Ne velti Dieva zaimošanas sātāniskos rituālus sauc par „melnajām mesām”. Interesants ir fakts, ka viduslaikos pret cilvēkiem ar tumšu ādas krāsu sākumā izrādīja lielu neuzticību, tādēļ, lai mazinātu aizspriedumus, viens no „trim svētajiem ķēniņiem” tika attēlots kā melnais⁴.

Tomēr, atsaucoties uz melno kā elles krāsu, jāņem vērā, kā par elles kā grēcīgo dvēseļu pēcnāves dzīves uzturēšanos vietu sāk pieminēt tikai Jaunajā Derībā⁵. Vecajā Derībā elles koncepts vēl nav skaidrs, jo tur tiek pieminēta mirušo mājvieta vai mirušo valsts pazeme, bet ne sodīšana vai mocības. Evaņģēlijos par elli raksta daudz vairāk – tur tā ir „uguns elle, kur būs izmisīga kliegšana un zobu griešana”. Tāpēc jāsaprot, ka izpratne par elli, kur dzīvo pats Lucifers un kur tiek sodīti neticīgie un grēcinieki, ir salīdzinoši nesens izdomājums, ko

¹ Pastoreau, Michel. *Black. The History of a Colour*. Oxfordshire: Princeton University Press. 2009. P. 20.

² Bībele un tās izpētes materiāli. *Mozus grāmata*. Pieejams: <http://www.bibele.lv/bibele/bibele.php> [skatīts: 11.03.2015.]

³ Varichon, Anne. *Couleurs. Pigments et Teintures dans les Mains des Peuples*. Seuil, 2000. P. 56.

⁴ Kalniņa, Līga, Sarmīte Pijola. *Lielā simbolu enciklopēdija*. Rīga: Jumava, 2002. 316. lpp.

⁵ Eko, Umberto. *Neglītuma vēsture*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 2007. 82. lpp.

savulaik izkropuši vēlīno viduslaiku un renesanses laikmeta literāti, visspēcīgāk, iespējams, Vergīlijs un Dante.

No Aristoteļa laikmeta līdz viduslaikiem pastāv salīdzinoši primitīva krāsu sistēma, kad krāsas tiek asociētas ar četriem dabas elementiem – uguns ar sarkano, ūdens ar zaļo, gaiss ar balto, zeme ar melno¹. Baltā galvenokārt šajā laika posmā ir priesteru, sarkanā karotāju, bet melnā – zemnieku krāsa. Ap 13. gs. šī simbolu sistēma tiek modificēta, un tā laika avotos melnā krāsa bieži izmantota kā sarkanā – lai asociētu ar vitalitāti un asinīm.

Par spīti neattīstītajai krāsu sistēmai, antīkajām kultūrām par melno krāsu bija niansētāka izpratne. Cīņa ar tumsu, bailes no nakts un tiekšanās pēc gaismas veicināja priekšstata izveidi, ka pastāv vairāku melnās krāsas veidi – matēta, spīdīga, gaiša, tumša, intensīva, maiga². Daudzveidīgo melno toņu uztveres dēļ radās arī šo toņu dažādie leksiskie apzīmējumi, tāpēc senāko valodu vārdu krājumos nereti mūsdienās vienkārši saprotamajai melnajai krāsai piemīt vairāki apzīmējumi. Turklāt vienlaicīgi viens un tas pats melnās krāsas apzīmējums var norādīt uz vairākām citām krāsām, piemēram, grieķu *kuanos* un latīņu *caeruleus* valodās apzīmē gan zilu, gan melnu krāsu, bet latīņu *viridis* – zaļu un melnu krāsu. Tādēļ rodas sarežģījumi un neatrisināmas problēmas, tulkojot no senebreju un klasiskās grieķu valodas.

Melnā un citas tumšās krāsas Svētajos Rakstos bieži tiek interpretētas negatīvā nozīmē. Tās ir ļaundaru, neticīgo, Izraēla tautas naidnieku, dievišķā lāsta un, protams, nāves krāsa³. Tā kā gaisma ir dzīves manifestācijas un Dieva klātbūtnes zīme, tumša tai ir pretstatīta, tāpēc visbiežāk bībeliskajos tekstos tā saistīta ar ļaunumu, sodu un ciešanām. Īpaši spēcīgi gaisma manifestē par tumsu Jaunajā Derībā, kur Jēzus Kristus atveidots kā gaismas nesējs pasaulē, kas šķīstīs grēcīgos un augšāmcels tos uz debesu Jeruzalemi, kur tie satiks Dievu un būs apgaismoti uz mūžu.

Pastoro skaidro, ka, visticamāk, šos krāsu pretmetus kristīgās sabiedrības prātos ar Svēto Rakstu skaidrošanas prasmi mērķtiecīgi ir iekodējuši garīdznieki⁴. Tomēr praksē pastāvēja izņēmumi, kad melnā krāsas simbolika tika apvērsta. Gadījumos, kad melnā krāsa tika aplūkota atsevišķi no baltās, uz to varēja raudzīties pozitīvā veidā un tai piešķirt atzinīgu vērtību. Piemēram, benediktiešu mūki, kas savulaik par sava ietērpa krāsu izvēlējās melno, to nebūt neuztvēra kā velnišķu; tā, viņuprāt, reprezentē atturību un pazemību Dievam. Līdz ar agrīnās kristīgās baznīcas interpretācijām ir novērojama jauna liturģiskajos rituālos izmantota

¹ Pastoureau, Michel. *Black. The History of a Colour*. Oxfordshire: Princeton University Press. 2009. Pp. 22-23.

² Turpat, 27. lpp.

³ Turpat, 30. lpp.

⁴ Turpat, 39 - 41. lpp.

krāsu sistēma, kurā dominē trīs krāsas. Tā ir baltā kā šķīstības, Jēzus svētku, eņģeļu, jaunavu un grēku atlaišanas krāsa, sarkanā, kas atsaucas uz Jēzus izlietajām asinīm, ko izmantoja Vasarsvētku, apustuļu un svēto godināšanas svētkos, un melnā, kas izmantota gaidīšanas un nožēlas laikā, piemēram, Adventā un Lielā gavēņa laikā.

Krāsu pētnieks Džons Geidžs (*John Gage*) ir pārliecināts, ka līdz viduslaikiem nevarēja pastāvēt sistemātiski veidota un vienota krāsu simbolisma ikonogrāfija, kas balstās uz krāsu toņiem, proti, vizuālo krāsainību¹. Tas saistāms ar neviennozīmīgajiem priekšstatiem par krāsu simbolismu, un reizēm pat Svētās Trīsvienības elementi tiek attēloti savstarpēji sajauktās krāsās, piemēram, Jēzus tēls mēdz būt attēlots gan zilā, gan sarkanā krāsā, tāpat kā Svētais gars. Nākas secināt, ka viduslaikos pastāvēja divas krāsu simboliskās sistēmas – melnbaltā un melni - balti - sarkanā. Abas krāsu sistēmas līdzpastāvēja līdz brīdim, kamēr krāsu pasaulē ielauzās arī zilā, kas vēlāk sekmēja jaunas, sešu pamatkrāsu – baltās, melnās, zaļās, dzeltenās un zilās - krāsu sistēmas izveidi.

2.2. Hromatisko krāsu nozīme

Iepriekš noskaidrots, ka līdz viduslaikiem kristīgās sabiedrības apziņā visticamāk dominēja pavisam vienkārši krāsu simboliskie apzīmējumi, kas galvenokārt saistāmi ar melno, balto un sarkano krāsu. Tomēr parādību aprakstīšanai pieminētas un izmantotas arī citas simboliski interpretējamas krāsas. Ir salīdzinoši daudz informācijas par krāsu simbolisko nozīmi, kas atsaucas uz viduslaiku posmu.

Viens no galvenajiem literatūras žanriem viduslaikos ir dzeja. Pētot viduslaiku dzejas mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus, var manīt, ka viena no raksturīgākajām īpašībām ir saasināta un vietām pārspīlēta krāsu izjūta: zāle ir zaļa, asinis sarkanas, bet piens – balts. Piemēram, runājot par rozi, tiek lietots epitets *praerubicunda*, kas nozīmē „visusārtākā”. Katram krāsas apzīmējumam piešķirta gan vispārākā pakāpe, gan arī neskaitāmas toņu gradācijas.

Liela uzmanība jāpievērš zilajai krāsai. Kristietības mācībā Dievs “dzīvo” Debesīs un zilā ir debesjuma krāsa, līdz ar to šo krāsu lielākoties saista ar garīgumu.

Ir ierasts, ka tā simbolizē Debesu valstību, arī grēku nožēlu un kalpošanu Dievam, tā ir pieņemta par liturģiskās Adventes krāsu². Ne velti Jēzu - sludinātāju attēlo zilā tērpā, arī

¹ Gage, John. *Colour and Meaning. Art, Science and Symbolism*. London: Thames & Hudson, 1999. P. 70.

² *Colors of Religion: Christianity*. Pieejams: <http://www.colourlovers.com/blog/2007/08/22/colors-of-religion-christianity> [skatīts: 03.12.2014.]

Jaunavas Marijas apmetnis tiek attēlots zilā krāsā¹. Tā noskaņo uz pārdomām, un tā tiek saistīta ar dvēseles atbrīvošanos, kā arī vieglu, nesaspringtu un pārdomātu dzīves plūsmu.

Par zilās krāsas simboliku pastiprināti ir interesējusies grieķu autore Marta Ioanidū, kas secina, ka lielākoties zilā krāsa kristīgajā pasaulē ir uztverta kā debesu simbols, bet ar zilo krāsu ir saistāmi tie, kas kļuvuši mūžīgi un nemirstīgi – Dievs vai Dieva pārstāvji uz Zemes². Pastāv arī cits, ar debesjuma krāsu nesaistīts pieņēmums par zilās krāsas delikāto simbolisko nozīmi. Tas saistāms ar to, ka dabā praktiski gandrīz nepastāv zilais pigments, tas iegūstams no reti sastopama minerāla ar nosaukumu *lapis lazuli*, kas pirmoreiz lietots pirms aptuveni 6 tūkstošiem gadu tagadējās Afganistānas teritorijā. No šī nosaukuma cēlies arābu vārds *azule* vai *azure*, kas apzīmē zilu krāsu. Retā sastopamība, sarežģītais ieguves process, kā arī tālā pārvadāšana kalpoja par iemeslu, kāpēc iegūtais zilais pigments, zināms arī kā ultramarīns, līdz pat viduslaiku beigām ir bijis ārkārtīgi dārgs. Zilas krāsas audumi bija reti sastopami, parasti importēti no Āzijas. Nebija šaubu arī par to, kur un kādā veidā vajadzētu pielietot augstvērtīgo krāsu – protams, attēlojot Dievu un augstmaņus.

Ar zilās krāsas „ieiešanu modē”, mainījās krāsu gaume, un pieprasījums pēc sarkanās un purpura krāsas samazinājās³. Zilā krāsa sāka parādīties arī heraldiskajos apzīmējumos, Eiropas augstmaņu sarkano uzsvārcu vietā nāca zilie. Tas ir laiks, kad rodas termins „zilās asinis” – tādas, kas tek tikai dižciltīgo dzīslās un norāda uz feodāliskās iekārtas mūžību un bezgalību. Metaforai ir interesanta izcelsme. Šādi tika apzīmēti augstdzimušie, kuriem nebija arābu priekšteči un uz kuru gaišās ādas vēnas bija labāk saredzamas un tāpēc – zilākas. Savukārt Tuvo Austrumu iedzīvotāji mēdza uzskatīt, ka zilacainiem cilvēkiem neparastās un reti sastopamās acu krāsas dēļ piemīt pārdabiskas spējas.

Arī zaļā krāsa tiek pieminēta Svētajos Rakstos. Ar to parasti apzīmē auglību, svaigumu, briedumu, arī vājumu un slimību, taču pārsvarā bībeliskajos tekstos tā tiek izmantota, lai norādītu uz dzīvības uzvaru pār nāvi. Dažās kristietības konfesijās zaļā krāsa simbolizē Svēto Trīsvienību.

Sarkanajai krāsai kristietībā piemīt daudzas un samērā dažādas nozīmes. Tā apzīmē ādas krāsu, vīnu, mēra čūlas, asiņainu ūdeni un kaisli, tā arī dāzān ir uguns krāsa⁴. Sarkanā, precīzāk, tumšsarkanā asins krāsa, simbolizē dzīvību, arī karu, grēku un grēku atlaišanu, upurēšanos, vienošanos starp Dievu un cilvēku. Ar spilgti sarkano krāsu apzīmē attīrīšanos,

¹ Kalniņa, Līga, Sarmīte Pijola. *Lielā simbolu enciklopēdija*. Rīga: Jumava, 2002. 588.-589. lpp.

² Ioannidou, Martha. *Colour Blue: Visualising the Eternal*. Athens: University Studio Press, 2006. Pp. 201-202.

³ Turpat, 207. lpp.

⁴ *Colors of Religion: Christianity*. Pieejams: <http://www.colourlovers.com/blog/2007/08/22/colors-of-religion-christianity> [skatīts: 03.12.2014.]

derīgos izrakteņus, tā arī izmantota, lai aprakstītu Sātānu. Sarkanā un melnā krāsa nereti minētas elles aprakstos: melnas ir ellē dzīvojošās dēmoniskās radības, sarkanas – mūžīgās elles liesmas¹. Tradicionālajā kristīgajā mākslā sarkano krāsu izmanto, attēlojot Kristus un svēto mocekļu upurasinis, tā ir arī Svētā Gara Vasarsvētku liesmu krāsa². Pozitīvā nozīmē šī krāsa izpaužas arī kā uzvarošas mīlestības izteicēja, jo atveido Radītāju un augšāmcēlušos Kristu. Tā parādās mises tērpos svēto mocekļu un Svētā Gara svinamās dienās un Lielā gavēņa laikā.

Sarkano krāsu uzskata par Vasarsvētku laika krāsu, kurus svin piecdesmit dienas pēc Lieldienām, pieminot Svētā Gara nolaišanos pār Jēzus Kristus mācekļiem, un kuri vēsturiski un simboliski sakrīt ar ebreju ražas novākšanas svētkiem – Šavuotu. Kristieši Vasarsvētkus uzskata par Kristīgās baznīcas dzimšanas dienu. Baznīcas vēsturē Vasarsvētku rituāli savu nozīmi ieguva diezgan vēlu: kā atsevišķi svinamu dienu šos svētkus ieviesa tikai 425. gadā³. Vasarsvētkos mainās baznīcās izmantojamā liturģiskā krāsa. Sākot ar Lieldienām, baznīcās altāra pārsegos un citos liturģiskos priekšmetos dominē baltā krāsa, bet, sākot ar Vasarsvētkiem, līdz pat Mirušo piemiņas dienai rudenī, baznīcās izmanto zaļo liturģisko krāsu.

Svētajos Rakstos parādību apzīmēšanai izmantota un pieminēta arī oranžā krāsa, precīzāk, dzintarkrāsa, kā Dieva nepārspējamā spožuma un klātbūtnes liecinātāja. Virs svēto galvām minētie nimbi arī ir dzintarkrāsā. Dzeltenā krāsa minēta samērā maz, pārsvarā kā zelta krāsa un kā lepras slimnieku matu krāsa. Viduslaikos dzeltenu krāsu uzskatīja par mazdūšības krāsu un saistīja ar trakajiem, musulmaņiem un ebrejiem, t. i., no sabiedrības izstumtajiem ļaudīm, taču vienlaicīgi dzeltenu cildināja kā dārgākā metāla – zelta – krāsu. Arī heraldiskajos apzīmējumos zelta krāsu aizvietoja dzeltenā.

Zelts tika saistīts ar Saules gaismu, bet tā matērija tika uzskatīta par zemē sastingušiem Saules stariem. Tāpēc zelta krāsas simbolisms ir saistāms ar Saules simbolismu, un to kopējais apzīmētājs ir sakrālā gara ideja. Īpaši liela nozīme zelta krāsai ir Austrumu baznīcai, to var novērot Bizantijas laika mākslas darbos. Mūsdienās par zelta kā simboliskās krāsas nozīmīgumu var nojaust, spriežot pēc bieži sastopamajiem zelta krāsas elementiem un apzeltījumiem pareizticīgo dievnamu interjerā un eksterjerā.

¹ Pastoureaux, Michel. *Black. The History of a Colour*. Oxfordshire: Princeton University Press. 2009. P. 41.

² Kalniņa, Līga, Sarmīte Pijola. *Lielā simbolu enciklopēdija*. Rīga: Jumava, 2002. 442. lpp.

³ Liepājas Katoļu pamatskola. *Baznīcas liturģiskais kalendārs*. Pieejams: http://www.katolupamatskola.lv/?page_id=4059 [skatīts: 03.12.2014.]

2.3. Gaismas krāsa un krāsas gaisma

Gaisma un krāsa, raugoties no fizikas viedokļa, ir divi savstarpēji atkarīgi lielumi. Redzamā gaisma ir ar cilvēka aci visu iespējamo saskatāmo krāsaino elektromagnētisko gaismas viļņu apkopojums, bet objektu krāsa, kāda tā parādās mūsu redzei, savukārt ir atkarīga no gaismas viļņu veida. Ja nav gaismas, neredz arī krāsu, un otrādi. Arī pirms noteiktu fizikas teoriju pastāvēšanas pastāvēja nojauta par gaismas un krāsas savstarpējām sakarībām, tolaik gan filozofiskā aspektā. Un teju vienmēr Rietumu kultūrās gaisma tiek vērtēta labvēlīgi, ne velti ar gaismas parādību tiek saistītas neskaitāmas idiomās ar pozitīvām konotācijām – *gaišas domas, gaiša galva, gaiša dvēsele* u. tml.

Pārdomas par gaismas kā ietekmējošu spēku manāmas jau laikā pirms Kristus dzimšanas. Par vienu no *claritas* jeb gaismas un spozmes estētikas cēloņiem mēdz minēt dievu tiešo saistību ar gaismu dažādās senajās kultūras. Semītiem tas ir Baāls, ēģiptiešiem – Ra, bet irāņiem – Ahura Mazda, kas visi bija saules vai gaismas un labdabīgā spēka personifikācijas.

Jau Senajā Grieķijā apgalvoja, ka skaistums ir ne tikai *symmetria*, bet arī *chrōma*, proti, ka skaistuma priekšnoteikums ir ne tikai no simetrija, bet arī krāsa¹. Savās „Enneādās” m.ē. 3. gs. filozofs Plotīns turpina iepriekš pieņemto ideju un raksta, ka „Krāsas vienkāršais skaistums rodas, gaismai pārvarot matērijas tumsu, bet pati gaisma ir bezķermeniska, tā ir prāts un ideja”. Ar šo visai abstrakto domu Plotīns zemapzināti pietuvojas modernās fizikas teorijām par gaismas izplatību telpā un tās sakarībām ar krāsu.

Tomēr tieši viduslaikos, jau krietnu laiku pēc Jēzus Kristus nāves un baznīcas vairākkārtējām šķelšanās reizēm un sholastikas laikmeta aizsākšanās, atkal radās izteikti mēģinājumi sakoordinēt un sakārtot Svēto Rakstu atziņas un interpretēt kristīgās ideoloģijas paradigmas. Atstātās viduslaiku un agrīnās renesanses autoru liecības norāda, ka tas ir laiks, kad kristiešu Dievu pastiprināti saista ar gaismu un spozmi. Tieši viduslaikos rodas baznīcu gotiskās vitrāžas, kuru košo krāsu savienojums iekrāso baznīcā ieplūstošos gaismas starus, kas toreiz, līdzīgi kā šodien, atstāja spēcīgu iespaidu.

Vecajā Derībā gaisma un uguns norāda uz Dieva klātbūtni, un šo gaismas un dievišķuma vienotību notver arī 13. gs. teologs, franciskāņu ordeņa mūks Bonaventura, kas pievēršas gaismas metafizikai. Buonaventuram gaisma ir būtiska ķermeņa forma un katra skaistuma cēlonis². Viņam gaisma ir *maxime delectabilis* jeb vistīkamākā no iedomājamām

¹ Eko, Umberto. *Skaistuma vēsture*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 2009. 101. - 102. lpp.

² Turpat, 129. lpp.

lietām, jo, balstoties uz Mozus Pirmajā grāmatā teikto, tās dēļ veidojas visa debesu un zemes krāsu dažādība un spožme. Proti, ka gaisma ir pirmsākums visām radībām, kas gaismā parādās savā maksimāli iespējamajā skaistumā.

Bonaventura piedāvā gaismu uzlūkot trīs aspektos: kā *lux* pati par sevi, kā radošā spēka tīro izplatīšanos un kā ikvienas kustības avotu. Viņš uzsver gaismas kosmiskos un ekstātiskos aspektus, ar gaismas klātbūtni apraksta dievišķas vīzijas un debesu godību. Bonaventura, interpretējot Svētos Rakstus, nonāk pie atziņas, ka pēc ticīga un godbijīga cilvēka nāves, viņa miesa augšāmcelsies, bet viņa atdzimušajā ķermenī mirdzēs gaisma, izpaužot visas savas galvenās īpašības – *claritas* jeb skaidrību, kustīgumu un spēju plūst cauri caurspīdīgiem ķermeņiem, tiem nekaitējot. Par spīti Bonaventuras filozofijas ne vienmēr skaidrajām mistiskajām implikācijām, ir viegli izjust gaismas nepieciešamo klātbūtni dažādos ar Dieva darbībām un gribu saistītos procesos.

Svarīgu lomu gaismai atvēl arī Bonaventuras laikabiedrs, dzejnieks Dante Aligjēri. Dantem, līdzīgi kā Vecās Derības pierakstītājiem, gaisma ir Dieva klātbūtnes zīme. Tas tiek parādīts „Dievišķās komēdijas” „Paradīzē”, kur gaismas vīzijas un uzplaiksnījumi, kā arī mirdzēšana ir ierasta parādība. Viena no burtiski spožākajām gaismas un dievišķuma saiknes demonstrācijas epizodēm sastopama kādā galvenā varoņa monologā: „Ak, Dieva mirdzums, kurā redzēju / es īstās valstības visaugstāko slavu, / ļauj izteikt man, kā es to redzēju! / Tam radītājs ļauj skatīt gaismu savu, / kurš atrod mieru, viņā lūkodamies, / kurš staigā šķīsts pa gaišo debess pļavu¹.” Savukārt 13. gs. sholastiķis Akvīnas Toms bija pārliecināts, ka skaistumu veido trīs faktori: samērīgums, veselums jeb vienotība un *claritas* – gaišums vai spožme. Protams, arī veidojošo faktoru skaitam piemīt reliģiska rakstura simbolika.

Tās ir tikai dažas atsauces, kas norāda uz gaismas kā dievišķā nozīmi laikā, kad sabiedrības domu veidoja kristietības ideoloģija ar Svētajiem Rakstiem kā leģitīmu atsauci uz Dieva liecību. acīmredzams, ka kristīgajā sabiedrībā ilgu laika posmu valda vienots uzskats, ka gaisma norāda uz Dieva klātbūtni, bet Dieva klātbūtne – uz gaismu.

Pētot dažādu autoru teorijas par krāsu nozīmi kristietības skartajās kultūrās, var secināt, ka krāsas Svētajos Rakstos galvenokārt izmantotas, lai parādībām piešķirtu konkrētiem gadījumiem nepieciešamo deskriptīvo vai simbolisko nozīmi, bet gaisma, t.sk. uguns, – galvenokārt, lai norādītu uz Dieva klātbūtni, varu un spēku. Liela nozīme krāsu semantikas veidošanā saistāma arī ar laiku pirms kristietības parādīšanās, t.sk. arhetipiskiem priekšstatiem par krāsu simbolisko vērtību, kā arī sengrieķu filozofu idejām un arī citu seno

¹ Eko, Umberto. *Skaistuma vēsture*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 2009. 130. lpp.

kultūru ietekmēm. Pastāv plašs ar krāsas un gaismas semantiku saistīts avotu klāsts, kas atsaucas uz autordarbiem laika posmā no kristietības kā oficiālas reliģijas atzīšanas Rietumromas impērijā līdz vēlajai renesansei, tādējādi kristietības krāsu simbolikas interpretācijas un sistematizācijas mēģinājumi ir saistāmi ar šo laika posmu.

3. KRĀSU UN GAISMAS LIETOJUMA ANALĪZE SVĒTAJOS RAKSTOS

Kristīgās ticības kanonizētie Svētie Raksti ir viena no nedaudzajām liecībām, kas vēsta par izzudušo senebreju kultūru. Nereti t. s. „Svēto grāmatu” uzskata par vēdisku poēziju vai irāņu folkloru; tā laika gaitā ir kļuvusi par ticības, kulta, morāles un tiesību normu pamatdoktrīnu ticīgajiem visā pasaulē. Vecā Derība, kas, kā zināms, ir arī jūdaisma ticības priekšraksti, iesāka un arī kristietībā turpināja jauno monoteisko paradigmu, kas liek tikties pēc vienas – Dieva – taisnības, skaidri un vienlaicīgi kategoriski norāda uz tikumīgo un pareizo, nepiedāvājot morāles normu interpretācijas iespējas. Bet vai interpretācijas ir pieļaujamas attiecībā uz Svētajos rakstos pieminēto krāsu semantiku? Uz šo jautājumu ir grūti atbildēt, jo informācija, kas varētu līdzēt senebreju un kristietības pirmsākumu krāsu semantiskās sistēmas izprašanai, nepastāv vai ir ļoti nepilnīga. Tāpēc ir ārkārtīgi grūti paredzēt un noteikt reliģisko tekstu autoru konkrēto lingvistisko vienību, šajā gadījumā, krāsu vai gaismas formu izmantošanas izvēles pamatojumu. Tomēr, balstoties uz dažādu humanitāro zinātņu nozaru speciālistu teorijām, var nojaust par reliģiskā satura tekstos dažādu krāsu un gaismas izstarojošu objektu parādīšanās nepieciešamību un nozīmi.

Krāsu un gaismas nozīmju analīze tiks veikta, izmantojot tekstus no Vecās un Jaunās Derības tulkojuma latviešu valodā. Lai izvairītos no vairāku tulkojumu uzslāņojumiem, analīze tiks veikta, izmantojot pēdējo, 2012. gada Bībeles izdevumu latviešu valodā. Tas nav iepriekšējo izdevumu pārveidojums vai uzlabojums, bet gan pilnīgi jauns no oriģinālvalodām veikts tulkojums¹. Jaunā izdevuma sastādītāji lielu uzmanību pievērsuši tam, lai tiktu ņemtas vērā Bībeles tekstu pētniecības novitātes, kā arī latviešu valodas attīstības tendences. Tiešais tulkojums ļaus pietuvoties objektīvākai krāsas un gaismas fenomena simboliskajai interpretēšanai.

Šajā nodaļā tiks analizētas divas daļas no kristīgās ticības Svētajiem Rakstiem. Pirmā ir Vecās Derības Mozus Otrā grāmata. Par pamatojumu šai izvēlei kalpoja analīzei piemērotā sižetiskā līnija, kur kā Dieva emanācijas bieži un izteiktā veidā tiek izmantotas gaismas, zibens, uguns un citas dabas parādības. Par otro tika izraudzīta Jaunās Derības Jāņa Atklāsmes grāmata, kur, sevišķi apustuļa Jāņa vīziju laikā Debesu tronī, sastopami salīdzinoši daudzi krāsainie epitēti un metaforas. Pēc abu fragmentu analīzes tiks izvirzīti secinājumi par

¹ *Bībele ar deiterokanoniskajām grāmatām*. J. Cālītis, U. Bērziņš, L. Čakare u. c. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 2012. 2637. lpp.

krāsas un gaismas fenomena izmantošanas līdzībām un atšķirībām dažādajos laika posmos pierakstītajos reliģiskajos dokumentos.

Iepriekš aplūkojot dažādu autoru teorijas, kas krāsu simbolismu skaidro gan kā sociālu, gan kultūrvēsturisku, gan zemapziņā iekodētu parādību, nācās secināt, ka krāsu nosaukumi nevar tikt interpretēti izolēti no teksta. To simbolisko nozīmi interpretējot šodien, pieņemumi par to, kādas idejas, krāsu apzīmējumi un to nozīmes pastāvēja laikā, kad Vecā un Jaunā Derības tika pierakstītas, atšķirsies. Tāpēc arī šī pētījuma krāsu un gaismas lietojuma analīzi un dažādos laika posmos pierakstīto bībelisko tekstu salīdzinājums būtu jāuztver ne vairāk kā mēģinājums sniegt provizorisku ieskatu pētāmajā tēmā.

Abi Svēto Rakstu fragmenti tiks analizēti, balstoties uz iepriekš izskatītajām teorijām par krāsas un gaismas semantiku Rietumu un kristietības kultūru ietvaros. Pētāmās parādības analizētas, ņemot vērā teorētiskajā daļā apskatīto autoru izteiktās hipotēzes un idejas par krāsu un gaismas simbolisko izcelsmi un nozīmi gan vēsturiskā un sociālā, gan psihofizioloģiskā aspektā, kā arī atsauces uz Kembridžas Universitātes izdotās Bībeles skaidrojumiem un protestantu teologa Metjū Henrija Bībeles tulkojuma komentāriem.

3.1. Bībeliskā teksta interpretēšanas problēmas

Pastāv neliels pētījumu un sistemātisku mēģinājumu skaits, kas risinātu Svēto Rakstu interpretēšanas problēmas. Ar krāsu nozīmes interpretēšanu Vecajā Derībā tiešā vai pastarpinātā veidā ir nodarbojies zināms autoru un pētnieku loks.

Ievēriņas cienīgs ir ebreju izcelsmes dāņu Bībeles pētnieces, Haifas universitātes profesores Atālijas Breneres darbs „Krāsu termini Vecajā Derībā” (*Colour Terms in Old Testament, 1982*), kurā pētniece ir padziļināti pieskārusies tēmai, kas skar Svēto Rakstu analīzes metodoloģijas izvēli un krāsu un teksta interpretēšanas problēmjaūtājumus.

Autore uzskata, ka komplikācijas, kas rodas bībeliskā materiāla interpretēšanā, ir visai viegli identificējamas. Viņa tās iedala trīs pamatkategorijās: Bībelē lietotās valodas patvaļība, dažādo bībelisko tekstu hronoloģiskā kārtība, daudzējādie tekstu konteksti¹. Autore uzskata, ka grūtības rodas galvenokārt tāpēc, ka senebreju kā dzimtā valodā runājošu cilvēku vairs nav un peētīt var ierobežotu daudzumu rakstīto tekstu. Kā vienu no hronoloģiski pirmajiem Svēto Rakstu „nivelētājiem” Brenere min visu senebreju valodas tekstu vienotās vokalizēšanas faktu, - Tibērijas vokalizēšanas procesu ap m. ē. 8. gs., - kas, ignorējot valodas piefiksēšanas

¹ Brenner, Athalya. *Colour Terms in Old Testament*. Sheffield: JSOT Press, 1982. Pp.18 - 21.

laika posmu un ģeogrāfisko vietu atšķirības, veikts ne pārāk vērīgi. Autore uzskata, ka gramatisko veidojumu dēļ, lingvistisko kontekstu noteikt ir vieglāk, turpretī situāciju kontekstu, savas ekstralingvistiskās dabas dēļ – grūtāk. Pētniece secina, ka informācijas trūkums un iepriekš minētās problēmas ļauj pietuvoties tikai hipotēzēm, kas prasa pastāvīgu pārskatīšanu un atkārtotu novērtējumu.

Pētnieces ar krāsas un gaismas semantisko interpretēšanu saistāmie secinājumi nepieļauj iespēju, ka krāsas un gaismas fenomens Svētajos Rakstos iepriekš minēto iemeslu dēļ būtu precīzi traktējams, bet pieļauj tikai varbūtējus pieņēmumus par krāsas un gaismas simbolisko dabu Svētajos Rakstos. Turklāt Bībeliskā teksta interpretēšanas problēmu loks ir pietiekoši plašs un variē atkarībā no fenomenu pētīšanai izvēlēta tulkojuma un valodas. Gaismas un krāsas simbolikas traktēšanai Bībelē latviešu valodā jāvelta atsevišķs pētījums. Tāpēc jāņem vērā, ka, veicot krāsas un gaismas semantikas izpēti Svēto Rakstu tulkojumos, šajā gadījumā – latviešu valodā, ir iespējami arī citi sarežģījumu uzslāņojumi.

3.2. Krāsa un gaisma Vecajā Derībā. Mozus Otrā grāmata

Vecās Derības Mozus Otrā grāmata vēsta par laika posmu no pravieša Mozus dzimšanas līdz Saiešanas telts uzsliešanai viņa dzīves laikā, kas aptver periodu no aptuveni 1800. līdz 1445. gadam p. m. ē. Šī nodaļa vēsta par Mozus dzimšanu, izraēla tautas izceļošanu no Ēģiptes un Dieva paveiktajiem brīnumiem ilgstošā klejojuma laikā no Ēģiptes uz Apsolīto zemi: Dieva vairākkārtējo parādīšanos pravietim un Desmit baušļu izteikšanu, norādījumu nodošanu par dažādām sociāla un reliģiska satura normām un Saiešanas nama izveidošanu un iekārtošanu.

Analīze jāsāk ar novērojumu, kas saistāms ar pravieša Mozus vārdu. *Mozus* no ēģiptiešu valodas nozīme „no ūdens izvilktais”¹. Protams, vārda izvēli primāri var saistīt ar Mozus pirmo dzīves dienu notikumiem. Lai izvairītos no izredzētās tautas skaitliskā pieauguma, Mozus dzīves laikā Ēģiptē dzimušos izraēļu puisēnus lika nogalināt. Pēc Mozus dzimšanas pravieša mātei kādu laiku izdevās slēpt bērnu, tomēr, saprotot, ka ilgāk vairs to nevarēs darīt, apsmērēja niedru grozu ar piķi, tajā ielika zīdaini un palaida Nīlā. Grozu ar bērnu no ūdens izvilka faraona meita, kas deva savam audžu dēlam šādu simboliski vērtējamu vārdu. Mozus vārds korelē ar ūdeni, pirmatnējo matēriju, ar ko daudzām senajām kultūrām saistāms

¹ *Bībele ar deiterokanoniskajām grāmatām*. J. Cālītis, U. Bērziņš, L. Čakare u. c. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 2012. 101. lpp.

pasaules radīšanas akts, kas tiešā veidā saistīts ar dievišķā klātbūtni un darbībām. Dieva-radītāja klātbūtne ir jūtama pat pravieša vārdā.

Dieva klātesamība šajā Vecās Derības daļā turpmāk vairāk saistāma ar uguns un dabas parādībām. Pirmoreiz ar tām saskārās vietā, kur Mozus, vēl būdams parasts vīrs un nenojauzdams par savu dievišķo uzdevumu izpildei nolemto likteni, ganīja sava sievastēva avis. Viņš dzina ganāmpulku pretim Dieva kalnam Horeba, kad pēkšņi „uguns liesmā viņam parādījās Kunga eņģelis no ērkšķu krūma (2Moz 3:2)”. Mozus acis šo parādību nespēja uzlūkot, un viņš novērsa seju, jo Dievs viņam parādījās visā savā spožumā. Protestantu teologs Metjū Henrijs skaidro, ka Mozus slēpa savu seju, jo viņam vienlaicīgi bija kauns un bailes uzlūkot Kungu¹.

Mozus bija pārsteigts, ka krūms dega, bet nesadega. Pēc Lūka evaņģēlija Jēzus Kristus šo parādību skata un uz to atsaucas kā uz augšāmcelšanās eventualitāti: „Bet, ka mirušie celsies augšām, to arī Mozus ir rādījis stāstā par ērkšķu krūmu (Lk 20:37)”. To var uzlūkot arī kā baznīcas un ticības pastāvēšanu par spīti grūtiem laikiem, šajā gadījumā – izraēļu verdzību Ēģiptē. Kembridžas Universitātes izdotās Bībeles (turpmāk – Kembridžas Bībeles) komentāros Kunga parādīšanos degošajā ērkšķu krūmā uzskata par īslaicīgu, taču pilnīgu Dieva pašmanifestāciju².

Uguns Mozus Otrajā grāmatā parādās arī kā Dieva sodība. Pirmkārt, pār ēģiptiešiem, kas negribēja atbrīvot izraēļus no verdzības: „[...] un Kungs deva pārkonu un krusu, un zemē nāca uguns, un Kungs lika, lai nāk krusa pār Ēģiptes zemi (2Moz 9:22)”. Citviet Dievs sodīja izraēļu ienaidniekus, sūtot uguni pār ēģiptiešu karavīru nometnēm. Jāatzīmē, ka Dieva dusmu uzplaiksnījumi tiek izteikti ar uguni saistītā metaforā: „Un tagad – atstāj mani, un manas dusmas iedegsies pret viņiem, un es aprīšu viņus, bet tevi es darīšu par lielu tautu (2Moz 32:10)”.

Uguns Dieva vārdos tiek pieminēta arī, kad Mozum tiek sniegtas norādes par sabata atzīmēšanu: „Neiededziet sabata dienā uguni nevienā savā mājvietā (2Moz 35:3)”. Iemeslu, kāpēc Dievs aizliedz šo darbību dienā, kad kopumā aizliegtas 39 dažādas darbības, visbiežāk saista ar to, ka Mozus dzīves laikā uguns iegūšana bija laikietilpīgs process, kas prasīja zināmu piepūli, tāpēc to arī šodien traktē kā fizisku nodarbi, kas sabatā ir aizliegta.

¹ *Matthew Henry's Commentary on the Whole Bible*. Pieejams:

<https://www.biblegateway.com/resources/commentaries/Matthew-Henry/Exod/God-Appears-Moses-Burning-Bush> [skatīts 09.05.2016.]

² *Cambridge Bible for Schools and Colleges*. Pieejams:

<http://biblehub.com/commentaries/cambridge/exodus/3.htm> [skatīts 09.05.2016.]

Citreiz Dieva parādīšanās Otrajā Mozus grāmatā saistāma ar viņa emanāciju dažādās izraēļu pavadošās stabveida figūrās: „Dienā Kungs gāja tiem pa priekšu mākoņu stabā, lai vadītu tos ceļā, un naktī – uguns stabā, lai būtu gaisma – lai tie ietu dienu un nakti (2Moz 13:21)”. Dieva sūtītais uguns stabs izraēļiem deva gaismu un izstaroja ceļu, lika justies aizsargātiem. Kembridžas Bībelē ir skaidrots, ka šeit iespaidīgais uguns veidojums norāda uz garīgu Dieva klātbūtni, kas ved pa pareizo ceļu, aizsargā un iedrošina izraēļus viņu grūtajā pārgājienā¹. Tomēr citreiz „uguns stabus” izskaidro kā dabiskas izcelsmes simbolu – degošie stabi ir nekas cits kā aizdegta lāpa, kas tumšajā dienas laikā tika nestas karavānas priekšā. Dievs mākonī iemiesojas arī citviet – parādīties tuksnesī, kad Mozus brālis Ārons vadīja Izraēla dēlu sapulci Sīna tuksnesī, kā arī nodaļas beigās, kad Saiešanas telts celšana ir pabeigta.

Visai iespaidīga Dieva parādīšanās uz zemes tiek aprakstīta brīdī, kad izraēlieši ir pietuvojušies Sīnaja kalnam: „Un trešajā dienā, kad pienāca rīts, pār kalnu bija pērkonis, zibeņi biezs mākonis un jo stipra raga skaņa – visa tauta, kas bija nometnē, trīcēja. [...] Viss Sīnaja kalns bija dūmos, jo Kungs bija nolaidies ugunī, no tā cēlās dūmi kā no lietuves, un viss kalns varen trīcēja”(2Moz 19:16). Ragu Mozus laikā ierasti pūta, lai dotu signālu pirms kaujas sākšanās vai arī, lai sapulcinātu tautu masas nozīmīgiem publiskiem notikumiem vai paziņojumiem². Simboliski nozīmīgajā trešajā dienā Dievs šoreiz izvēlas parādīties visai izraēla tautai. Šeit vērojamas vairākas Vecajā Derībā sastopamās Dieva emanācijas – uguns, pērkons un dūmi. Ar šo dabas stihiju parādību palīdzību Dievs brīdināja un norādīja, ka tikai Mozum ir atļauts viņu redzēt, bet pārējie Kungam nedrīkst tuvoties. Arī Mozum, uzkāpjot Sīnaja kalnā un izraēļiem to vērojot, šķiet, ka „Kunga godība israēla dēliem likās kā rijoša uguns kalna galā” (2Moz 24:17). Ir skaidrs, ka uguns šajā Vecās Derības fragmentā lietota, lai norādītu uz teofāniskiem jeb Dieva parādīšanās notikumiem un iezīmētu dievišķas darbības.

Arī gaismas un tumsas kā labā un ļaunā pretstati parādās šajā nodaļā. Dievs kā devīto mocību ēģiptiešiem sūta tumsu: „Mozus izstiepa savu roku uz debesīm, un melna tumsa bija visā Ēģiptes zemē trīs dienas. [...] Bet tur, kur dzīvoja Israēla dēli, bija gaisma (2Moz 10:22)”. Pēc jūdu tradīcijām no tumsas ir jābaidās, jo tajā parādās ļaunie gari vai arī ir sadzirdamas skaņas, ko tie izdveš (Ps. 78:49)³. Arī pārnestā nozīmē Dievs liek ēģiptiešiem dzīvot garīgā tumsonībā. Uzmanības vērts ir šīs mocības hronoloģiskais izvietojums - sods ir

¹ *Cambridge Bible for Schools and Colleges*. Pieejams:

<http://biblehub.com/commentaries/cambridge/exodus/3.htm> [skatīts 09.05.2016.]

² *Bible Hub*. Pieejams: <http://biblehub.com/commentaries/cambridge/exodus/19.htm> [skatīts 08.05.2016.]

³ *Matthew Henry's Commentary on the Whole Bible*. Pieejams:

<http://biblehub.com/commentaries/mhcw/exodus/10.htm> [skatīts 09.05.2016.]

pirmspēdējais, bardzības ziņā vērtējams kā otrais pēc pirmdzimto nogalināšanas. Jāpiebilst, ka tiek norādīta tumsas krāsa, kas varētu nozīmēt, ka Mozus Otrās grāmatas pierakstīšanas laikā pastāv priekšstats par melno kā pilnvērtīgu krāsu.

Gaisma kā spozme Mozus Otrajā grāmatā parādās epizodē pēc Mozus Derības atjaunošanas (2Moz 34:29). Pēc interakcijas ar Dievu Mozus nokāpa no Sīnaja kalna, taču nezināja, ka „viņa vaigs”, proti, viņa sejas āda spīdēja. Viņa līdzgaitnieki bijās viņam tuvoties, jo nesaprata, ka tas noticis, jo Mozus bija runājis ar Dievu. Arī šoreiz spozme norāda uz saikni ar Dievu. Ar šo fragmentu saistās kāds precedents vēlāko laiku mākslas vēsturē. Oriģinālajā tekstā tiek pieminētais senebreju vārds *ķeren*, kuram ir divas nozīmes – deminutīva forma vārdam rags (radziņš) vai arī tiek tulkots kā „ticis izgaismots”¹. Vulgātas tulkojumā tika izvēlēta nepareizā nozīmē, tādā veidā Mozus tika nevis Dieva apgaismots, bet „apragots”. Iespējams, ka šī misēkļa dēļ slavenā Mikelandželo Sv. Pētera Vinkoli bazilikas Mozus skulptūra attēlota ar diviem radziņiem (attēlu skatīt 3. pielikumā). Protams, pastāv viedokļi par to, ka Mikelandželo zinājis par kļūdu tulkojumā un Mozum ragus piešķīris citu iemeslu dēļ.

Runājot par krāsām, tās šajā nodaļā parādās maz, visas vienlaicīgi un atkārtojuma vietās, kur tiek runāts par audumu veidiem, ar kuriem jāizrotā Saiešanas telts un jādarina priesteru drānas Āronam un viņa dēliem: „Lai viņi ņem zeltu un purpurzilu, purpuru, sarkanu un vieglbaltu linu audumu. Lai viņi darina efodu – zelta, purpurzila, purpura, sarkana un vieglbalta lina auduma, ar izdomu darinātu (2Moz 28:5-6)”. Minētie krāsu nosaukumi saistāmi ar tolaik reti pieejamām un sarežģīti iegūstamām dabiskajām krāsvielām, kā, piemēram, purpuru, ko iegūst no jūras gliemeža *murex trunculus*, bet sarkano, ko tolaik ieguva no *coccus ilicis* vaboles². Topošos priesterus Dievs vēlas redzēt audumos, kuru izgatavošana saistāma ar lielām izmaksām.

Šajā Svēto Rakstu nodaļā daudz biežāk par krāsām tiek pieminēts zelts un zelta krāsa. Arī tam pēc Dieva gribas jātiek bagātīgi izmantotam Saiešanas telts iekārtošanā, kā arī Liecības šķirsta veidošanā: „Darini arī gaismekli no tīra zelta, lai gaismeklis ir kalts, balsts, žuburi, kausi, rotājumi un ziedi – lai tie ir no viena gabala! (2Moz 25:31)”. Viena epizode, kur Dievs nav apmierināts ar zelta izmantošanu, ir Ārona iniciētā Zelta teļa izkalšana, kad Mozus bija devies uz kalnu sarunāties ar Dievu, ir notikums, kas sadusmoja Kungu: „Un Kungs

¹ Cambridge Bible for Schools and Colleges. Pieejams:

<http://biblehub.com/commentaries/cambridge/exodus/34.htm> [skatīts 09.05.2016.]

² Bible Hub. Pieejams: <http://biblehub.com/commentaries/exodus/25-4.htm> [skatīts 08.05.2016.]

runāja uz Mozu: „Kāp lejā, jo tava tauta, ko tu izvedi no Ēģiptes zemes, ir sagandējusies!” (2Moz 32:7)”. Pēc šī notikuma Dievs atsacījās sekot Izraēla tautai uz Kanaānu.

Mozus Otrajā grāmatā pēdējoreiz Kunga godība izpaužas liela mākoņa formā: „Tad mākonis apklāja Saiešanas telti un Kunga godība piepildīja Mājokli. [...] Kad mākonis pacēlās no Mājokļa, tad Israēla devās ceļā. [...] Kunga mākonis bija pār Mājokli dienā un uguns naktī – visa Israēla nama acu priekšā, lai tie ietu kurp iedami (2Moz 40:34-38)”. Tagad, kad stacionārais saiešanas nams bija pabeigts un iekārtots pēc Kunga norādījumiem, pateicībās un grēku piedošanas zīmē Dievs, emanējies mākonī, to piepildīja ar savu godību.

Analizējot krāsas un gaismas semantiku Mozus Otrajā grāmatā, nākas secināt, ka gaismas un krāsas fenomens primāri saistāms ar Dieva emanācijām un darbībām. Šeit bieži vien Dievs ieņem dabā sastopamu parādību formas – uguns, pērkona, dūmu, mākoņa. Tās visas tiek izmantotas arī kā soda instruments. Uguns pārsvarā lietota teofānisku notikumu un dievišķu darbību atveidošanā.

Mozus Otrajā grāmatā sastopams arī gaismas un tumsas kā labā un ļaunā pretmets – tumsa tiek raidīta izraēļu ienaidniekiem, bet ar gaismu Dievs izgaismo izraēļu ceļu naktī. Gaismas un spozmes klātbūtne, līdzīgi kā uguns, vēsta par saikni ar Dievu. Tas vērojams, piemēram, epizodē ar Mozu spīdošo seju pēc atkārtotas sastapšanās ar Dievu. Krāsas šajā fragmentā tiek pieminētas maz, tikai tamdēļ, lai norādītu uz dažādajiem audumu veidiem. Savukārt daudz biežāk tiek pieminēts zelts un zelta krāsa.

3.3. Krāsa un gaisma Jaunajā Derībā. Jāņa Atklāsmes grāmata

Jāņa Atklāsmes grāmata tiek uzskatīta par apustuļa Jāņa pierakstītu Dieva dotu atklāsmi Jēzum Kristum. Tā ir pēdējā kanoniskā un vienīgā pravietiskā grāmata Jaunajā Derībā. Tās pierakstīšanas laiks datējams ar aptuveni m. ē. 95. gadu un tiek uzskatīts, ka Dieva eskatoloģisko vēstījumu apustulis saņēma tagadējās Grieķijas teritorijai piederošajā Patmas salā. Dieva vēstījumu Jānim lika nodot tolaik septiņām Āzijas provincē aktīvajām draudzēm – Efesas, Pergamas, Smirnas, Tiatīras, Sardas, Filadelfijas un Lāodikejas¹.

Atklāsmes grāmatā ir aprakstītas vīzijas, ko apustulis Jānis piedzīvoja, nonākot Debesu tronī, pasaulei tuvojošās nedienas un citus pareģojumus, kas saistīti ar Pastardienas pienākšanu un cilvēces daļēju bojāeju, kā arī Antikrista un Sātana sakāvi un jaunās Jeruzalemes un otro Jēzus Kristus nākšanu.

¹ *Bībele ar deiterokanoniskajām grāmatām*. J. Cālītis, U. Bērziņš, L. Čakare u. c. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 2012. 2605. - 2609. lpp.

Pastāv vairāki viedokļi par to, kas īsti ir bijis apustuļa Jāņa vēstījuma sākumā sastaptais varonis – eņģelis, pie kura kājām pateicībā nodaļas beigās krīt Jānis, Jēzus Kristus vai pats Dievs. Dažādās versijas pastāv, jo Svētie Raksti neļauj rast viennozīmīgu atbildi – te Jānis raksta, ka viņš sastapa „kādu līdzīgu Cilvēka Dēlam (Atkl 1:13)”, ko jaunā tulkojuma sastādītāji norāda kā „Kristus parādīšanos Jānim”, citviet dievišķā radība par sevi paziņo kā par „Pirmo un Pēdējo (Atkl 1:17)”, kas liecina, ka runātājs varētu būt pat pats Dievs.

Atbilde ir neskaidra, tomēr pavisam spoži sākas stāsts par apustuļa Jāņa sastapšanos ar šo grūti identificējamo dievišķo tēlu: „Es pagriezos, lai redzētu, kas ar mani runā tādā balsī, un pagriezies ieraudzīju septiņus zelta gaismekļus un šo gaismekļu vidū kādu līdzīgu Cilvēka Dēlam garā tērpā līdz pat zemei un ap krūtīm apjozušos ar zelta jostu (Atkl 1:12-14)”. Pats vēstītājs paskaidro septiņu gaismekļu nozīmi: „Redzi, noslēpums par septiņām zvaigznēm, ko tu redzēji pie manas labās rokas, un par septiņiem gaismekļiem – septiņas zvaigznes ir septiņu draudžu eņģeļi, un septiņi gaismekļi ir septiņas draudzes (Atkl 1:20)”. Protestantu teologa Metjū Henrija Bībeles tulkojuma komentāros šīs izgaismošanas parādības tiek skaidrotas kā Jēzus norāde uz nepieciešamību draudžu vadītājiem būt gaišiem, šķīstiem un priekšzīmīgiem Dieva slavinātājiem¹.

Baltā tērti un zelta jostas apjozuši ir arī septiņu pēdējo mocību eņģeļi, kas figurē Atklāsmes grāmatas piecpadsmitajā nodaļā: „Un pēc tam es ieraudzīju – debesīs atveras templis, liecības telts, un no šā tempļa iznāk septiņi eņģeļi, kam ir dotas septiņas sērgas, viņi ir tērpušies tīrā, mirdzošā linu audumā un ap krūtīm apjozuši zelta jostas (Atkl 15:6)”. Pēc Metjū Henrija Bībeles skaidrojumiem, eņģeļu ietērps norāda uz taisnīgumu un svētumu. Šādā tērpā augstākie jūdu priesteri tērpās, kad lūgšanās devās pie Dieva, lai gūtu atbildi uz kādu jautājumu. Eņģeļu līdzīgi aprakstītie ietēri norāda uz to, ka viņi bija atnākuši ar Dieva ziņu un sūtību un ir gatavi Kunga vārdā upurēt un upurēties.

Apustulis Jānis apraksta arī nodaļas sākumā sastaptās dievišķās radības izskatu: „Viņa galva un mati bija balti kā vilna – kā sniegs un viņa acis kā uguns liesmas, un viņa kājas kā kvēlojoša, krāsni kausēta bronza un balss kā bangainu ūdeņu balss. [...] un viņa vaigs mirdzēja kā saule visā tās spožumā (Atkl 1:14-16)”. Šeit novērojama baltās krāsas arhaiski - simboliskā nozīme – varenība, šķīstums un mūžība. Iespējams, ka tēla degošās acis norāda uz viedumu, uz Dieva klātbūtni un ietekmi, arī mirdzošais vaigs – līdzīgi kā Mozus Otrajā grāmatā – varētu iezīmēt radības tiešo saikni un līdzību ar Visuvareno. Baltas krāsas kā šķīstības nozīme atklājas arī ziņojumā Sardas draudzei: ”Bet Sardās tev ir daži, kas nav

¹ *Bible Hub*. Pieejams: <http://biblehub.com/revelation/1-20.htm> [skatīts 09.05.2016.]

aptraipījuši savas drēbes, un tie staigās ar mani, tērpušies baltā, tādēļ ka viņi ir tā cienīgi (Atkl 3:4)”. Baltās drānās tērpti ir arī Debesu tronī sēdošie divdesmit četri vecajie, kuru galvas rotā zelta vainagi, iespējams, nimbi (Atkl 4:4). Visticamāk, ka tie ir divpadsmit Izraēlas cilšu vadoņi jeb patriarhi un divpadsmit apustuļi, kas uzskatīti par Dieva godības iemiesojumiem un Zemes iedzīvotāju pārstāvjiem¹.

Atklāsmes grāmatas ceturtajā nodaļā Jānis tiek uzvests Debesu tronī, un tam apkārt viņš ierauga varavīksni, ko salīdzina ar smaragdu, kas ierasti ir zaļā vai sarkanā krāsā. Dārgakmeņa nosaukums Eiropā ienāca no grieķu valodas vārda *σμάραγδος*, kas nozīmē „spīdošs, mirdzošs”². Iespējams, ka šī salīdzinājuma forma izmantota, lai varavīksnei piešķirtu dārgakmenim piemītošo spožumu. Vēlreiz varavīksne minēta desmitajā nodaļā: „Un es ieraudzīju citu varenu eņģeli nokāpjam no debesīm, tērptu mākonī kā apmetnī, un virs viņa galvas bija varavīksne, un viņa vaigs mirdzēja kā saule, un viņa kājas bija kā uguns stabi (Atkl 10:1)”. Pirmoreiz varavīksne Svētajos Rakstos minēta Mozus Pirmās grāmatas devītajā nodaļā, kur Noass slēdza Derību ar Dievu. Tur varavīksne izmantota kā Derības zīme starp Dievu un zemi, kā Dieva atgādinājums, ka „starp viņu un visām dzīvajām dvēselēm nebūs ūdensplūdu (1Moz 9:17)”. Neparasti, ka pirms Pastartiesas nākšanas Debesu tronī parādās zīme par izlīgumu starp Dievu un cilvēci.

Gaismu izstarojošie dabas fenomeni Atklāsmes grāmatā norāda uz Dieva klātbūtni, kā arī ir soda instruments grēcīgo pārmācīšanā. Zibens un pērkons ziņo par Dieva klātbūtni Debesu tronī (Atkl 4:5), bet eņģeļa ar uguni piepildītais kvēpināmais trauks, izliets uz zemes, rada pērkoni, balsis, zibeņus un zemestrīces (Atkl 8:8), savukārt pēc trešā eņģeļa noskanējušās taures zemē krīt degoša zvaigzne, kas „nokrita uz trešo daļu upju un ūdens strautu (Atkl 8:10)”. Metjū Henrijs Bībeles komentāros raksta, ka krītošā zvaigzne var apzīmēt un pareģot arī dažādu politisku vai ekleziastisku personu „krišanu” pārnestajā nozīmē, piemēram, romiešu valdnieku Augustulu, kas kļuvis par pēdējo Romas imperatoru (5. gs.). Tomēr ārpus konteksta Jāņa Atklāsmes grāmatā dabas fenomeni, t. sk. zibsnījošie, spīdošie un dārdošie, dažādas kombinācijās izmantoti kā Dieva sūtīti destruktīvi fenomeni.

Visvairāk krāsaino epitetu ir no sestās līdz astotajai nodaļai. Tur savās vīzijās Jānis redz Jēru jeb Jēzu Kristu, kas pa vienam plēš vaļā zīmogus un izlaiž jātniekus. Pirmajam rokās ir šaujamluks, un viņš jā ar baltu zirgu, otrs, kuram lemts atņemt zemei mieru, jā ar ugunīgu zirgu. Trešais jā ar melnu zirgu un tur rokās svaru kausus, bet ceturtais, kas tiek nosaukts par

¹ *Cambridge Bible for Schools and Colleges*. Pieejams: <http://biblehub.com/commentaries/cambridge/revelation/4.htm> [skatīts 12.05.2016.]

² *Online Etymology Dictionary*. Pieejams: <http://www.etymonline.com/index.php?term=emerald> [skatīts 09.05.2016.]

nāvi, jāb bālganzaļā zirgā. Bieži vien šos jātniekus izprot kā Mateja evaņģēlijā pieminēto falšo Jēzu Kristu jeb Antikristu, Karu, Badu un Mēri (vai Nāvi). Jātnieku kā postu reprezentācijas var saistīt ar viņu zirgu nokrāsām, tādā gadījumā Antikristu – ar balto, Karu – ar ugunīgo, Badu ar melno, bet Mēri – ar bālganzaļo. Metjū Henrija Bībeles komentāros rakstīts, ka sarkanā jātnieka parādīšanās nozīmē tuvojošos postu, bet melnais jātnieks ir priekšvēstnesis sērām, ciešanām, tumsai un dumjībai. *Chloros* (gr.) - bālganzaļais jeb dzeltenīgi bālais jātnieks norāda uz slimību un epidēmiju draudiem¹.

Kad Jērs lauž sesto zīmogu, Jānim seko krāsainas vīzijas: „[...] es ieraudzīju – zeme sāk trīcēt, saule top melna kā saru maiss un viss mēness – kā asinis (Atkl 6:12)”. „Melnā saule” varētu apzīmēt Saules nodzišanu. Tā rezultātā arī debesis, kas ir Dieva mājoklis, savēlās kā rakstu rullis un pazuda, nedodot iespēju neticīgajiem pievērsties Dievam un gūt glābiņu, tāpēc turpmākajā stāstā ikviens – gan bagātie, gan nabagie, lai izvairītos no Dieva dusmām, slēpsies alās un klintīs.

Piektais eņģelis panāk cilvēku valstības aptumšošanu, kā rezultātā cilvēki no sāk sāk kost savās mēlēs un zaimot Dievu. Kaut gan vēl pēdējoreiz viņiem bija iespēja atstāties no saviem grēkiem, pēc Jāņa vēstītā, tas netika darīts. Saules gaismas nodzišana var apzīmēt to, ka Dieva žēlastība grēcīgo sodīšanā tika taupīta. Sestā eņģeļa mocība atklājās kā cilvēku dedzināšana, bet pati pēdējā, kurai priekšvēstneši bija zibeņi, balsis un pērkons, izvērtās par spēcīgu zemestrīci.

Viena no nedaudzajām vietām, kur krāsa tiek pieminēta atsevišķi no citām, ir epizodē, kur pirmais no septiņiem eņģeļiem pūš taurē un liek pazust augu pasaulei: „Kad atskanēja pirmā eņģeļa taure, krusa un uguns sajaucās ar asinīm un triecās pret zemi; trešdaļa zemes sadega, un visa zaļā zāle sadega (Atkl 8:7)”. Iespējams, zaļā šeit izmantota, lai apzīmētu zemes kā plaukuma un dzīvības krāsu vai kā vidus krāsu starp sarkano un zilo – elles un debesu krāsu.

Arī septiņpadsmitajā nodaļā ir pieminētas vairākas krāsas. Tas notiek, kad viens no eņģeļiem aizved Jāni uz vietu, kur „kādu sodu saņem lielā mauka, kas sēž uz dziļajiem ūdeņiem, ar kuru zemes ķēniņi piekopusi netiklību, un zemes iedzīvotāji apdzērušies no viņas netiklības vīna (Atkl 17:1-2)”. Jāņa pieminētā sievietē sēž uz tumšsarkana zvēra un ir tērpusies purpura un tumšsarkanā tērpā, greznojusies ar zeltu, dārgakmeņiem un pērlēm, rokā tur zelta kausu. Jānis šo sievieti nosauca par Lielo Bābeli. Pastāv vairākas versijas, ko šajā gadījumā Jānis domāja ar netiklās pilsētas - sievietes jēdzienu. Tā varēja norādīt uz reāli

¹ *Bible Study Tools*. Pieejams: <http://www.biblestudytools.com/lexicons/greek/nas/chloros.html> [skatīts 09.05.2016.]

pastāvošu pilsētu, piemēram, Romu, kuras iedzīvotāji tobrīd piekopa, kristiešuprāt, visai pagānisku dzīvesveidu. Jēdziens tiek izmantots arī kā atsauce uz iepriekš Svētajos Rakstos pieminēto Bābeles torņa notikumu, ko Jaunajā Derībā izmanto kā šifrētu nosaukumu, kas apzīmē jebkuru kristietībai naidīgo varu¹. Mēdz uzskatīt, ka Bābele jeb Babilona ir visu Antikrista spēku mājvieta, bezdievīgas dzīves un netiklības perēklis. Iespējams, ka netikles tērpa krāsa norāda uz viņas materiālo un garīgo labklājību. Arī lielā netikle tiek sodīta – viņu sadedzina. Pēc viņas bojāejas „zeme tika apgaismota no viņa godības spožuma (Atkl 18:1)”.

Līdzīgi toņi vienuviet parādās arī astoņpadsmitajā nodaļā, kur tiek apraudāta Bābeles bojāeja: „Zemes tirgotāji vaimanā un apraud viņu, jo neviens vairs nepērk viņu preces – zeltu un sudrabu, dārgakmeņus un pērles, smalka lina audumu, purpura, zīda un tumšsarkanu audumu un visādus kvēpināmos kokus, ziloņkaula, cēlkoka, vara, dzelzs un marmora traukus, kanēli, smaržvielas [...] un cilvēka miesas un dvēseles (Atkl 18:11-13)”. Šeit krāsas izmantotas, lai izceltu dārgo priekšmetu vērtību, vienlaicīgi kritizējot materiālos labumus un merkantilismu.

Jāņa Atklāsmes grāmatā uguns bieži pieminēta saistībā ar sodīšanu vai mocībām. Piemēram, deviņpadsmitajā nodaļā ugunīgā vielā tiek iemesti un iet bojā Antikrists, zvērs, ķecerīgie pasaules ķēniņi un virsnieki: „Un zvērs tika sagrābts un reizē ar viņu arī viltus pravietis, kas darīja zīmes zvēra priekšā, maldinādams tos, kas pieņēma zvēra zīmi un pielūdza viņa tēlu; viņi abi dzīvi tika iemesti ugunīgā sēra ezerā (Atkl 19:20)”. Šeit var rast atbildi uz iepriekš neskaidro jautājumu par Antikrista zirga krāsu. Visticamāk, ka zirgs tika attēlots balts, lai ar kanonisko šķīstības un garīguma krāsu maldinātu falšā Kristus sekotājus. Pārējie zaimotāji tiek nogalināti ar zobenu, kas varētu nozīmēt, ka jaunradītā, ar uguni saistītā soda vieta ir īpaši efektīva, lai izrēķinātos ar necilvēcīgām būtnēm. Arī Sātans, kurš, kā vēsta Atklāsmes grāmata, taps atbrīvots no sava cietuma pēc tūkstoš gadiem, kā arī nāve un elle tiks iemesti turpat, kur zvērs un viltus pravietis – uguns un sēra ezerā.

Tikai pēc šiem dievišķajiem, no ļaunā un nešķīstā attīrošajiem procesiem Jēra jeb Jēzus Kristus figurālā sieva, jaunā Jeruzalemes pilsēta, nokāps no debesīm. Tās dievišķo spožumu Jānis salīdzina ar „kristālskaidru jašmas akmeni”, kas ir caurspīdīgs pusdārgakmenis, ko jūdu kultūrā apzīmē kā „dzīvības akmeni”. Kā būvniecības izejmateriāli aprakstos par jauno pilsētu minēti dārgmetāli un dažādi dārgakmeņi:

¹ Jurika D., Lūse A. u. c. *Herdera vārdnīca. Simboli*. Rīga: Pētergaiļa bibliotēka, 1994. 22. lpp.

„Mūris bija celts no jašmas un pilsēta no tīra zelta, tik tīra kā dzidrs stikls. Pilsētas mūra pamati bija izrotāti ar dažādiem dārgakmeņiem – pirmie pamati no jašmas, otrie – no safīra, trešie – no halcedona, ceturtie – no smaragda, piektie – no sardonika, sestie – no serdolika, septītie – no hrizolīta, astotie – no berila, devītie – no topāza, desmitie – no ahāta, vienpadsmitie – no hiacinta, divpadsmitie – no ametista (Atkl 21:18-20)”.

Daži no minētajiem dārgakmeņiem dabā sastopami dažādos toņos, piemēram, smaragds mēdz būt gan zaļā, gan sarkanā krāsā, bet topāzs – krāsu spektrā, sākot no zaļa līdz zilam, savukārt ametists – no koši violeta līdz caurspīdīgam. Tāpēc, minētajiem dārgakmeņiem un pusdārgakmeņiem izvēloties konkrētus dabā sastopamos toņus un saliekot tos secīgi, paveras krāsu rinda, kas stipri atgādina varavīksnes krāsu spektru (skatīt 3. pielikumā). Tātad drīkst uzskatīt, ka jaunās Jeruzalemes mūra pamatu mirdzošā dārgakmeņu varavīksne varētu būt analoga Noasa laikā piedzīvotajai Dieva un cilvēces izlīguma manifestācijai.

Analizējot krāsas un gaismas fenomenu Jaunās Derības Jāņa Atklāsmes grāmatā, nācās secināt, ka baltā krāsa ir izmantota savas arhaiski – simboliskās nozīmes paušanai –, lai apzīmētu varenību, šķīstumu un mūžību. Baltās drānās tērpts ir Jāņa vīzijās sastaptais Jēzus Kristus, Debesu tronī sēdošie divdesmit četri vecajie, septiņu pēdējo mocību eņģeļi.

Svarīga loma ir gaismu izstarojošiem objektiem, kā arī spožumam kā konceptam, jo tas tiešā veidā ir saistāms ar dievišķo un sakrālo. Piemēram, septiņi gaismekļi, ko Jānis redz savās vīzijās, apzīmē septiņas Āzijas draudzes. Bieži pieminēta parādība ir uguns. Tā līdz ar zibeni un pārkonu galvenokārt figurē katastrofālās un negatīvu tēlu iznīcināšanas ainās.

Salīdzinoši daudz krāsaino epitetu var sastapt stāstā par četriem Apokalipses jātniekiem, kur katrs jāņ ar citādas krāsas zirgu. Šeit sarkanā veic brīdinājuma zīmes funkciju par posta tuvošanos, melnā ir priekšvēstnesis sērām, ciešanām, tumsai un dumjībai, savukārt bālganzaļā norāda uz slimību un epidēmiju draudiem. Pirmā jātnieka jeb Antikrista baltā zirga krāsa varētu šķīst simboliski pretrunīga, tomēr to var izskaidrot ar to, ka kanoniskā šķīstības un garīguma krāsa izmantota ļaunprātīgos nolūkos, lai maldinātu viltus Kristus sekotājus.

Lērums krāsu vienuviet izmantots, pieminot Bābeles netikli un viņas gūtos materiālos labumus. Zelts, sudrabs, dārgakmeņi, pērles, smalka lina, purpura, zīda un tumšsarkanie audumi pieminēti, lai izceltu dažādu dārgu priekšmetu vērtību, kas liecinātu par negantnieces materiālo labklājību, taču vienlaicīgi tiek kritizēts merkantilisms un dzīšanās pēc laicīgajām vērtībām.

Atšķirti no pārējām krāsainajās epitetos tiek pieminēta melnā un zaļā krāsa. „Melnā saule” apzīmē Saules aptumšošanos, kā arī Dieva nelabvēlību un dusmas pret grēkā

kritušajiem. Savukārt epitetā „zaļā zāle” zaļā krāsa, iespējams, norāda uz zemes plaukumu un dzīvību pirms tās sadedzināšanas vai arī deskriptīvi apzīmē zāles krāsu kā tolaik pieņemto vidus krāsu starp sarkano un zilo – elles un debesu krāsu.

Simboliski nozīmīga ir varavīksne, kas Atklāsmes grāmatās minēta divas reizes. Pirmoreiz tā minēta salīdzinājumā, ko izmanto Jānis, lai aprakstītu Debesu tronī redzēto varavīksni, kur tās spožums pielīdzināts smaragdām. Otrā reizi varavīksne parādās uzreiz neatpazīstamā, šifrētā formā – kā jaunās Jeruzalemes mūra pamatu rotājums, kas veidots no dažādiem varavīksnes krāsu dārgakmeņiem. Hronoloģiskā secībā šis izlīguma simbols starp Dievu un cilvēci parādās īsi pirms Jāņa vīzijām par Pastartiesu un līdz ar Jēzus Kristus otro nākšanu un jaunās Jeruzalemes izveidi.

3.4. Krāsa un gaismas fenomena komparatīvā analīze Mozus Otrajā grāmatā un Jāņa Atklāsmes grāmatā

Lai veiktu abu izvēlēto nodaļu komparatīvo analīzi, ērtības labad informācija un piemēri par krāsas un gaismas pieminēšanu un izmantošanu abos Svēto Rakstu fragmentos tika apkopoti un sagrupēti vairākās tematiski vienotās grupās: uguns, gaismu izstarojošas dabas parādības, gaisma un tumsa, krāsas, zelts un varavīksne (skatīt 5. pielikumu).

Aplūkojot uguns fenomenu šajos Svēto Rakstu fragmentos, nākas secināt, ka tā īpaši daudz pieminēta senākas izcelsmes nodaļā – Mozus Otrajā grāmatā. Uguns šajā Vecās Derības nodaļā pamatā izmantota trīs dažādos veidos. Pirmkārt, kā soda veicēja, cīnoties ar neticīgajiem un Izraēla tautas ienaidniekiem; otrkārt, uguns tekstos parādās kā Dieva emanācija, piemēram, pazīstamajā stāstā par degošo krūmu. Bet, treškārt, uguns ir klātesoša citās teofāniskās darbībās, lai norādītu uz Dieva klātbūtni. Piemēram, trīspadsmitajā nodaļā minētie Dieva veidotie uguns stabi izgaismo tumsu un sniedz drošības sajūtu izraēļiem, kas ceļo tumšajā diennakts laikā. Jāņa Atklāsmes grāmatā uguns galvenokārt minēta izteikti destruktīvās, ar Pastartiesas sodiem saistītās ainās.

Kas attiecas uz gaismu un tumsu, kā arī uz gaismu izstarojošiem un atstarojošiem objektiem, nākas secināt, ka Vecajā Derībā izteikti iezīmējas gaismas un tumsas kā labā un ļaunā pretmeti. Arī Jaunajā Derībā Saules aptumšošanās ir sods pār cilvēci, tomēr ar gaismu saistītie objekti, piemēram, degošā zvaigzne, pērkons un zibens, pārsvarā parādās kā destruktīvu izraisīti fenomeni, turpretī Mozus Otrajā grāmatā tie biežāk ir Dieva parādīšanās priekšvēstneši. Spožums, piemēram, Mozus un apustuļa Jāņa sastaptās dievišķās radības spīdošās sejas norāda uz saikni vai kontaktu ar Dievu.

Krāsas Mozus Otrajā grāmatā parādās neparedzēti maz. Kā audumu krāsas (arī Jāņa Atklāsmes grāmatā) ir pieminētas purpurzila, purpura, sarkana un balta, bet individuāli no pārējām epitetā par melno tumsu ir atšķirta melnā krāsa. Var pieņemt, ka melnā krāsa ap Mozus Otrās grāmatas sarakstīšanas laiku tiek asociēta ar tumsu, proti, tumsa jau ir melnā krāsā. Protams, vēl nevar spriest pat par pieticīgas vienotas krāsu sistēmas pastāvēšanu. Savukārt Jaunajā Derībā krāsu semantika ir nobriedušāka. Šeit jau pavisam skaidrā veidā atklājas baltās kā šķīstības, miera un citu labo kvalitāšu krāsa, izteikti spilgti tēlainajā aicinājumā mazgāt un balināt apģērbu Jēra asinīs. Jāņa Atklāsmes grāmatā no pārējām nošķirti parādās arī zaļā kā zāles krāsa – visticamāk kā viduskrāsa starp sarkano un zilo vai arī kā auglības un plaukuma simbols.

Abās Svēto Rakstu nodaļās bieži ir pieminēts zelts un zelta krāsa. Mozus Otrajā grāmatā dārgmetāls ir daudz nosaukts saistībā ar Dieva norīkojumiem Saiešanas telts iekārtošanā un rituālās atribūtikas izgatavošanā, kā arī zelta teļa jeb elkdievības atgadījumā. Jāņa Atklāsmes grāmatā zelts vairs nepilda tikai deskriptīvu funkciju, bet objektiem piešķir arī izteikti simbolisku jēgu.

Visu redzamo krāsu spektra apvienojums ir minēts tikai Jāņa Atklāsmes grāmatā. Varavīksne kā izlīguma simbols starp Dievu un cilvēci šajā fragmentā minēts divreiz – īpaši spilgti, kad no dārgakmeņiem veidotā varavīksne Atklāsmes grāmatas nobeigumā parādās uz jaunās Jeruzalemes mūra.

NOBEIGUMS

Krāsai un gaismai kā fenomenam piemīt vairākas dabas un izpausmes formas, bet viens no svarīgākajiem raksturojumiem ir tas, kas slēpjas zem to vizuāli un ārēji neuztveramajām formām – to simboliskās būtības. Krāsas un gaismas simbolisko nozīmi var meklēt un analizēt konkrētas kultūras, etnosa, nācijas vai pat nelielas subkultūras ietvaros, līdzīgi kā šajā pētījumā krāsas un gaismas nozīmes tikušas skaidrotas Svētajos Rakstos.

Krāsas semantikas vēsturi var iedalīt trijos posmos. Pirmais posms ir mitoloģiska rakstura - tas ietver pirmatnējo tautu un antīkās pasaules priekšstatus par krāsu un tās simboliku; tad krāsa tika aplūkota kā pasaules spēks un tās sākotņu un stihiju simbols. Otrais ir laika posms, kas sevī ietver laika periodu no vēlajiem antīkajiem laikiem līdz renesansei. To var dēvēt par reliģisko posmu, jo visbiežāk krāsa tika skaidrota, atsaucoties uz reliģiskajiem tekstiem. Šī perioda sākumā dominēja trīs krāsu sistēma – priekšstats par baltās un melnās (arī kā gaismas un tumsas) pretstatu un sarkanā kā uguns krāsa. Vēlāk krāsu sistēmu papildināja ar krāsām, kuras atpazīna un kuru nosaukumi cēlušies saistībā ar dārgu audumu krāsošanai paredzēto pigmentu ieguvī - purpura kā augstmanības un zilā kā debesu un mūžības krāsa. Pēdējo posmu, sākot no renesanses laika līdz pat mūsdienām, dēvē par sociāli - psiholoģisko. Tas ir periods, kad krāsu nozīmes mainījās atkarībā no norisēm politiskajā, sabiedriskajā vai zinātniskajā vidē; piemēram, Ņūtona krāsu un gaismas spektra atklāšanu, Gētes krāsu teorijām un citu turpmāko autoru idejām par priekšstatiem un izpratni par krāsu un gaismu.

Gaismai kā zīmei ir senāka izcelsme, jo priekšstats par gaismu kā ietekmējošu spēku manāms laikā pirms Kristus dzimšanas. Par gaismas un spozmes simboliskās dabas rašanās cēloņiem uzskata jau dažādās politeiskās senajās kultūrās pastāvošos pieņēmumus par dievu tiešo saistību ar gaismu. Izteikto Dieva saistīšanu ar gaismu un spozmi pārņēma arī jūdu un kristiešu tradīcijās; to īpaši savās interpretācijās atzīmēja sholastikas laika teologi.

Kas attiecas uz krāsas un gaismas pielietojumu Svētajos Rakstos, visbiežāk Mozus Otrajā grāmatā un Jāņa Atklāsmes grāmatā pieminētie pētāmie fenomeni ir uguns, gaisma un tumsa, baltā un melnā krāsa, kā arī varavīksne. Abās nodaļās tiek akcentēts gaismas simboliskais spēks – gaisma ir visa pirmsākums, neizvietojama pasaules iniciācijas, bet vēlāk – šķīstības procesu sastāvdaļa, visa dievišķā emanācija. Savukārt tumsa ir nelaimes nesēja un posta priekšvēstnese.

Vecajā Derībā ziņas par krāsām vēl ir sastopamas maz, taču Jaunās Derības tekstos sāk parādīties iezīmes par attīstības procesā esošo krāsu uztveres sistēmu. Krāsas tiek pieminētas atsevišķi, piemēram, baltajai krāsai jau jūtama izteikta gaismas simbolismam analoga nozīme. Var teikt, ka Vecās un Jaunās Derības pierakstīšanas laika posms saistāms ar krāsu atpazīšanas un uztveres koncepcijas pilnveidošanos un attīstību, krāsām veidojas jauni lingvistiski apzīmētāji, bet krāsu simbolisms kļūst izteiktāks.

KOPSAVILKUMS

Bakalaura darba pamatzdevums bija identificēt un analizēt Svētajos Rakstos konstatētos krāsas un gaismas fenomenus, radīt mēģinājumu izskaidrot šīs parādības pielietojuma iemeslus un nozīmes, norādīt uz kopsakarībām un atšķirībām divos kristīgās reliģijas kanonisko tekstu fragmentos – Mozus Otrajā grāmatā un Jāņa Atklāsmes grāmatā.

Lai pietuvotos atbildēm, tikai izveidota šāda pētnieciskā darba struktūra – pirmā nodaļa tika veltīta krāsas un gaismas kā kultūrvēsturiska fenomena izpratnei. Uzmanību tika vērsta uz krāsas nozīmju rašanās iemeslu interpretācijām, tika analizēti filozofiski pārspriedumi par krāsas un gaismas izpratni, un tika izskatītas teorijas par krāsas un gaismas uztveri, ar to saistītajām asociācijām, kā arī psiho-emocionālajām reakcijām. Darba otrajā nodaļā, padziļināti izskatot teorijas par melnās un baltās krāsas, kā arī „krāsaino krāsu” simboliku un veicot ieskatu dažādu sholastikas laika autoru filozofiski – teoloģiska rakstura rakstudos par gaismas simbolisko būtību, tika izpētīta un analizēta krāsas un gaismas semantikas attīstība kristīgās ideoloģijas skartajās kultūrās. Savukārt pētnieciskā darba noslēdzošajā daļā, balstoties uz iepriekš izskatīto avotu informāciju un atsaucoties uz Kembridžas Universitātes izdotās Bībeles skaidrojumiem un protestantu teologa Metjū Henrija Bībeles tulkojuma komentāriem, tika skaidrotas krāsas un gaismas pielietojumu nozīmes un salīdzināti dažādos laika posmos sarakstīti Vecās un Jaunās Derības fragmenti.

Viena no galvenajām pētījuma atziņām tiek saistīta ar krāsas un gaismas semantiskās dabas izcelsmi - tika secināts, ka vienlaikus pastāv vairāki dažādi pieņēmumi par krāsas kā uz kādu parādību norādošās vai apzīmējošās dabas rašanos. Pirmkārt, krāsu mēdz aplūkot kā analogiju vai par to domāt asociatīvi; piemēram, sarkanai krāsai un ugunij piemīt šāda veida saikne. Jāņem vērā, ka sabiedrība ir tā, kas „rada” krāsu, piešķir tai definīcijas un nozīmes, iekodē un nosaka to kvalitātes un vērtības, tāpēc krāsu asociatīvā domāšana dažādos laika posmos un dažādu kultūru ietvaros atšķirsies. Visbiežāk šāda veida krāsu asociācijas tiek sociāli konstruētas vai tām ir stereotipisks raksturs. Krāsas un gaismas semantiskās dabas izcelsmi mēdz skaidrot arī kā psiho - emocionālu reakciju, kas sakņojas cilvēka bioloģiskajās vajadzībās un instinktos vai arī cilvēka tieksmi lietām un parādībām piešķirt padziļinātu, simbolisku nozīmi.

Izzinot pētāmo krāsas un gaismas izmantošanas fenomenu kā lingvistisku vienību, tiek secināts, ka vienotas un rafinētas krāsu nosaukumu sistēmas latviešu valodā nav. Krāsu

nosaukumos latviešu valodā saskaras lingvistiskais, psiholingvistiskais un sociolingvistiskais aspekts, tā ir vienīgā leksikas grupa, izņemot izsaukmes vārdus, kas skaidrojama ekstralingvistiski, tāpēc krāsas nosaukums tekstā, tāpat kā citas valodas vienības, reti var tikt izprasts bez konteksta. Krāsu nosaukumi tekstā mākslinieciskās izteiksmes līdzekļu skalā var tikt aplūkoti un definēti, sākot ar vieglu metaforu līdz pat konkrētam un nepārprotamam simbolam vai alegorijai.

Teorētiskajā daļā izteiktā ideja par to, ka līdz viduslaikiem nevarēja pastāvēt uz krāsu toniēm balstīta sistemātiski veidota un vienota krāsu simbolisma ikonogrāfija, īstenojas padziļināti izskatītajos reliģiskajos tekstos. Svētajos Rakstos vēl nepastāv vienota krāsu semantikas sistēma, un Vecajā Derībā īpaši izteikti var novērot Aristoteļa ar dabas elementu īpašībām saistītās krāsu semantiskās izcelsmes teorijas iezīmes; piemēram, Mozus Otrajā grāmatā tā ir uguns kā Dieva emanāciju un gribas izpausmes simbolika, ko turpmāk pārņems gaismas, bet tālāk baltās krāsas parādības.

Svētajos Rakstos tomēr ir sastopamas semantiskajai interpretēšanai pieļaujamas konkrētu krāsu un gaismas formas. Vizizteiktāk abos analizētajos fragmentos izpaužas gaismas un tumsas kā pretmetu simbolika, kā arī zelta krāsas kā dievišķās gaismas atstarotāja, kura daudz pieminēta Dieva norādēs Mozum par Saiešanas telts izveidi. Zaļā kā Aristoteļa skalārās krāsu sistēmas viduskrāsa ir viena no nedaudzajām hromatiskajām krāsām, kas Jāņa Atklāsmes grāmatā parādās nošķirti no pārējām. Pārējās Mozus Otrajā grāmatā un Jāņa Atklāsmes grāmatā pieminētās hromatiskās krāsas izmantotas mazāk simboliskos nolūkos – pamatā deskriptīviem nolūkiem.

Viena no galvenajām atziņām, kas gūta, analizējot divu Svēto Rakstu fragmentus, ka krāsas Vecajā Derībā ir salīdzinoši maz sastopamas, kā arī to interpretēšanas iespējas ir ierobežotas. Tomēr Jaunajā Derībā sāk parādīties iezīmes par krāsu uztveres sistēmas attīstību un pilnveidošanu. Krāsas vien reizumis tiek pieminētas atsevišķi, tomēr tām jau var nojaust un skaidrot nozīmju laukus. Vecās un Jaunās Derības pierakstīšanas laika posms var būt saistāms ar krāsu atpazīšanas un uztveres koncepcijas pilnveidošanos un attīstību, ko ievada arī jaunizveidotie krāsu lingvistiskie apzīmētāji. Salīdzinot krāsas un gaismas pielietojumu dažādos laikos datējamajos tekstos, nākas secināt arī to, ka krāsu simbolisms kļūst vieglāk konstatējams un tiešākā un objektīvākā veidā interpretējamāks.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Aaron, David H. *Biblical Ambiguites. Metaphor, Semantics and Divine Imagery*. Leiden: Brill, 2001.
2. *Bībele ar deiterokanoniskajām grāmatām*. J. Cālītis, U. Bērziņš, L. Čakare u. c. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 2012.
3. Bīne, Jēkabs. *Krāsu saskaņas mācība līdz ar apceri par glezniecības sakaru ar mūziku, dzeju un tēlniecību*. Rīga: Zemnieka Domas, 1934.
4. Bergstremis, Bū. *Vizuālā komunikācija*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 2009.
5. Brenner, Athalya. *Colour Terms in Old Testament*. Sheffield: JSOT Press, 1982.
6. Eko, Umberto. *Neglītuma vēsture*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 2007.
7. Eko, Umberto. *Skaistuma vēsture*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 2009.
8. Gage, John. *Colour and Meaning. Art, Science and Symbolism*. London: Thames & Hudson, 1999.
9. Gage, John. *Colour in Art*. London: Thames and Hudson, 2006.
10. Hornung, David. *Colour. A Workshop for Artists and Designers*. London: Laurence King Publishing, 2005.
11. Ioannidou, Martha. *Colour Blue: Visualising the Eternal*. Athens: University Studio Press, 2006.
12. Jurika D., Lūse A. u. c. *Herdera vārdnīca. Simboli*. Rīga: Pētergaiļa bibliotēka, 1994.
13. Kagaine, Zinta. *Tēlainā domāšana vizuālajā mākslā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2005.
14. Kalniņa, Līga, Sarmīte Pijola. *Lielā simbolu enciklopēdija*. Rīga: Jumava, 2002.
15. Kudzus, Winfried. Linguistico – Literary Reflections on the Science of Light: Sensory Emergence in Goethe's Theory of Colors, and Jakob von Uexküll's Metaphoricity of Semiotic Scaffolding. *Research Journal. Studies about Languages*. No. 26, 2015.
16. Maund, Barry. *Colours. Their Nature and Representation*. New York: Cambridge University Press, 1995.
17. Ozola, Elizabete. *Krāsas uztvere un iedarbība*. Rīga: Jumava, 2006.
18. Pastoureau, Michel. *Black. The History of a Colour*. Oxfordshire: Princeton University Press, 2009.
19. Paterson, Ian. *A Dictionary of Colour*. London: Thorogod Publishing, 2003.

20. Roze, Anitra. *Krāsu nosaukumi: krāsu lingvistiskais aspekts latviešu valodā*. Promocijas darba kopsavilkums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2006.
21. Shevell, Steven K. *The Science of Color. Second Edition*. Oxford: Optical Society of America, 2003.
22. Varichon, Anne. *Couleurs. Pigments et Teintures dans les Mains des Peuples*. Paris: Seuil, 2000.
23. Venn, Axel, Janina Venn – Rosky. *Das Farbwörterbuch. The Colour Dictionary. Die Farbigkeit der Begriffe. The Colourfulness of the Words*. München: Callwey, 2010.
24. Zirdziņa, Vaiva. *Vizuālās mākslas valodas ābece*. Rīga: Sprīdītis, 1995.
25. Bankovskis, Pēteris. *Kristofers Dousons: Reliģija un Rietumu kultūras tapšana*. Pieejams: http://www.satori.lv/raksts/2926/Religija_un_Rietumu_kulturas_tapsana [skatīts: 11.02.2015.]
26. Bībele un tās izpētes materiāli. *Mozus grāmata*. Pieejams: <http://www.bibele.lv/bibele/bibele.php> [skatīts: 11.03.2015.]
27. *Cambridge Bible for Schools and Colleges*. Pieejams: <http://biblehub.com/commentaries/cambridge/exodus/3.htm> [skatīts 09.05.2016]
28. *Christian Color Symbolism. Symbols in Christianity*. Pieejams: <http://www.religionfacts.com/christianity/symbols/colors.htm> [skatīts: 03.12.2014.]
29. *Colors of Religion: Christianity*. Pieejams: <http://www.colourlovers.com/blog/2007/08/22/colors-of-religion-christianity> [skatīts: 03.12.2014.]
30. Liepājas Katoļu pamatskola. *Baznīcas liturģiskais kalendārs*. Pieejams: http://www.katolupamatskola.lv/?page_id=4059 [skatīts: 03.12.2014.]
31. *Matthew Henry's Commentary on the Whole Bible*. Pieejams: <http://biblehub.com/commentaries/mhcw/exodus/10.htm> [skatīts 08.05.2016.]
32. Miller, Herman. *Experience of Colour*. Pieejams: http://www.hermanmiller.com/hm/content/research_summaries/pdfs/wp_Experience_of_Color.pdf [skatīts: 03.12.2014.]
33. Кандинский, Василий. *Точка и линия на плоскости*. Санкт – Петербург: Азбука, 2001.

ANOTĀCIJA

Bakalaura darbā “Krāsa un gaisma Vecās un Jaunās Derības pamattekstos. Komparatīvā analīze” uzmanība tiek fokusēta uz krāsu semantikas un gaismas parādību simbolisko nozīmi kristīgās reliģijas kanonizētajos Svētajos Rakstos. Bakalaura darba mērķis ir identificēt un analizēt Svētajos Rakstos minēto krāsu un gaismas fenomenus, mēģināt izskaidrot šīs parādības pielietojuma iemeslus un nozīmes un norādīt uz kopsakarībām un atšķirībām divos bībelisko tekstu fragmentos – Mozus Otrajā grāmatā un Jāņa Atklāsmes grāmatā.

Izskatot krāsu teorijas, kas aplūko dažādas krāsas semantikas izcelsmes versijas un krāsas un gaismas simboliskās izmantošanas un modifikācijas iespējas, kā arī analizējot krāsas un gaismas semantikas attīstību kristīgās ideoloģijas skartajās kultūrās, pētījums virzīts uz krāsas un gaismas kā kultūrvēsturiska fenomena izzināšanu. Bakalaura darbā ir skaidrotas krāsas un gaismas pielietojumu nozīmes un veikts salīdzinājums dažādajos laika posmos sarakstītajiem Vecās un Jaunās Derības fragmentiem.

SUMMARY

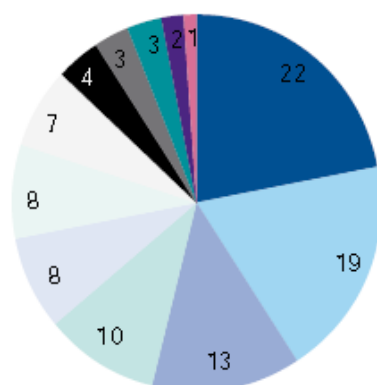
The Bachelor's Thesis “Colour and Light in the Old and New Testament: a Comparative Analysis” is focused on the role of the semantics of colour and the symbolic manifestations of light in Scripture, the canonic texts in Christianity. The research aims to determine and analyse the aforementioned colour and light phenomena in Scripture, attempt to explain the reasons behind the use of the phenomena, and identify the subsequent similarities and differences in two fragments of the Bible – Exodus and Revelation. By, firstly, investigating colour theories regarding the various possible origins of the semantics of colour and the modification possibilities of the symbolic use of colour and light, and, secondly, by analysing the development of the semantics of colour and light in cultures influenced by Christian ideology, the research is oriented towards the study of colour and light as a culturo-historical phenomenon. The research offers an insight into the meaning of the use of colour and light as well as a comparison of extracts of the Old and New Testament which have originated in different time periods.

PIELIKUMI

A. Venna un J. Vennas – Roski krāsu vārdnīcas frāzes „ledus aukstums” skaidrojums

EISKALT

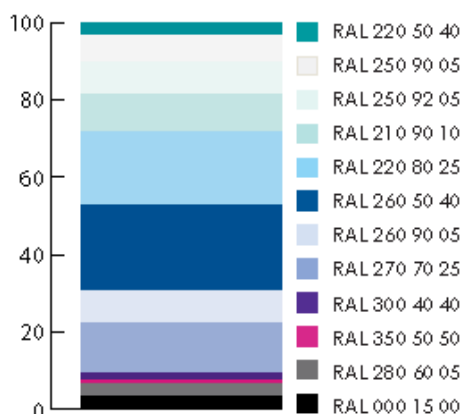
Über 90 Prozent der Farben besitzen einen deutlich blau getönten Farbanteil. Gerade die helleren Nuancen vermitteln das Gefühl eines Tiefkühl-Schocks.

ICE-COLD

More than 90 percent of the colours have a clearly blue-shaded colour proportion. Especially the brighter nuances generate a freezing shock.

Großartige s Bild der berührungsfernen Töne. Sie sehen aus, als kämen sie aus dem Eislabor.

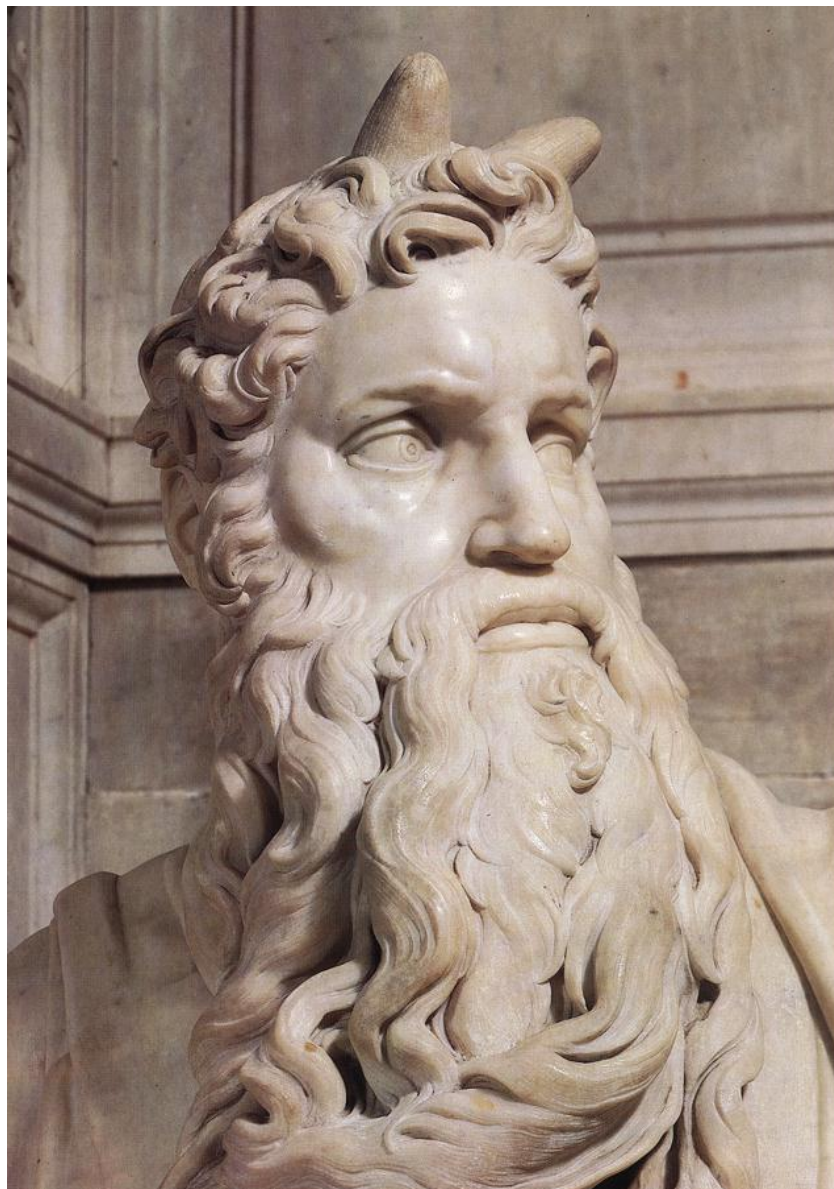

Magnificent image of non-contact shades. They look as if they are directly from the ice laboratory.

A. Venna un J. Vennas – Roski krāsu vārdnīcas rakstura īpašību apzīmējošās krāsas

	drūms, nomācošs	bēdīgs, skumjš	dīzelīgs	austumniecisks	nozēlojams	nabadzīgs	grezns	ģīrs, šķīstis	feodāls	neglīts	šausminošs	pretīgs, nekītrs	godīgs	uzticīgs	prēcīgs, laimīgs	uzticams	neuzticams, nodēvīgs	hīstams	labvēlīgs	paklausīgs	zemīks, negodīgs	prasīgs	sāpīgs	dusmīgs	letāls, iznīcinošs	jaums	skaudīgs	jaums	dusmīgs	nežēlīgs				
balta								x																										
melna	x	x	x		x	x				x	x	x						x			x	x	x	x				x	x	x				
tumši pelēka	x	x																							x			x		x				
pelēka	x	x																																
sudrabbalta								x		x																								
debesu zila			x										x	x		x						x												
gaiši zila					x			x					x	x		x																		
zilzaļa			x	x												x											x							
violeta									x								x										x							
purpursarkana			x				x		x						x			x																
rozā														x							x		x											
laškrāsa																			x															
sarkana				x			x		x		x				x		x	x		x	x	x	x	x	x			x	x	x				
oranža				x															x							x								
rapšu dzeltēna																	x		x	x						x								
dzeltēna						x	x						x		x				x								x							
sarkanbrūna												x																						
brūna					x	x				x	x	x																		x				
ziloņkaula																										x								

Mikelandželo „Mozus” Sv. Pētera Vinkoli bazilikā

Jāņa Atklāsmes grāmatas divdesmit pirmajā nodaļā pieminētie dārgakmeņi un pusdārgakmeņi

jašma

sarkanais safirs

halcedons

sarkanais smaragds

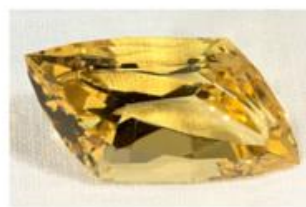
sardoniks

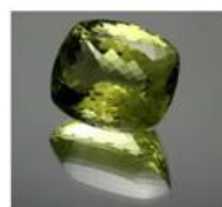
serdoliķis

hrizolīts

berils

topāzs

ahāts

hiacints

ametists

Krāsas un gaismas fenomeni Mozus Otrajā grāmatā un Jāņa Atklāsmes grāmatā

VECĀ DERĪBA. MOZUS OTRĀ GRĀMATA	JAUNĀ DERĪBA. JĀŅA ATKLĀSMES GRĀMATA
<u>UGUNS</u>	
<p>Dieva emanācija: „[...] uguns liesmā viņam parādījās Kunga eņģelis no ērkšķu krūma (2Moz 3:2)”</p> <p>Dieva sodība pār ēģiptiešiem: „[...] un Kungs deva pārkonu un krusu, un zemē nāca uguns, un Kungs lika, lai nāk krusa pār Ēģiptes zemi” (2Moz 32:10)</p> <p>Norādēs par sabata atzīmēšanu: „Neiededziet sabata dienā uguni nevienā savā mājvietā (2Moz 35:3)”</p> <p>Uguns stabi: „Dienā Kungs gāja tiem pa priekšu mākoņu stabā, lai vadītu tos ceļā, un naktī – uguns stabā, lai būtu gaisma – lai tie ietu dienu un nakti (2Moz 13:20)</p> <p>Brīdinājuma zīme no Dieva: „Viss Sīnaja kalns bija dūmos, jo Kungs bija nolaidies ugunī, no tā cēlās dūmi kā no lietuves, un viss kalns varen trīcēja”(2Moz 19:16)</p>	<p>Ar uguni piepildītais kvēpināmais trauks – eņģeļa soda instruments (Atkl 8:8)</p> <p>Kājas – uguns stabi: „Un es ieraudzīju citu varenu eņģeli nokāpjam no debesīm, tērptu mākonī kā apmetnī, un virs viņa galvas bija varavīksne, un viņa vaigs mirdzēja kā saule, un viņa kājas bija kā uguns stabi (Atkl 10:1)”</p> <p>Ugunīgā sēra ezers – Antikrista, Sātana, nāves, elles u. c. ļaunuma emanāciju bojāejas vieta (Atkl 19:20)</p>
<u>GAISMU IZSTAROJOŠAS DABAS PARĀDĪBĀS</u>	
<p>Dieva parādīšanās priekšvēstneši: „Un trešajā dienā, kad pienāca rīts, pār kalnu bija pērkonī, zibeņi biezs mākonis un jo stipra raga skaņa [...] (2Moz 19:16)”</p>	<p>Zibens un pērkons - Dieva klātbūtne Debesu tronī (Atkl 4:5)</p> <p>Pērkonī, balsis, zibeņi un zemestrīces – posta formas (Atkl 8:8)</p> <p>Degoša zvaigzne – destruktīvs eņģeļa ierocis (Atkl 8:10)</p>
<u>GAISMA UN TUMSA</u>	
<p>Pretstati labais – ļaunais: „Mozus izstiepa savu roku uz debesīm, un melna tumsa bija visā Ēģiptes zemē trīs dienas. [...] Bet tur, kur dzīvoja Israēla dēli, bija gaisma (2Moz 10:22)”</p> <p>Tumsa – viena no mocībām pār Ēģipti (2Moz 10)</p>	<p>Septiņi gaismekļi un septiņas zvaigznes - septiņu draudžu eņģeļi un septiņas draudzes (Atkl 1:20)</p> <p>Saules aptumšošanās – viens no Pastartiesas sodiem (Atkl 9:2)</p>

Spozme – interakcija ar Dievu: Mozus spīdošais vaigs (2Moz 34:29)	
<u>KRĀSAS</u>	
<p>Purpurzila, purpura, sarkana, vieglbalta audumu krāsa – labklājības un pārkuma norādīšana: „Lai viņi ņem zeltu un purpurzilu, purpuru, sarkanu un vieglbalto linu audumu. Lai viņi darina efodu – zelta, purpurzila, purpura, sarkana un vieglbalta lina auduma, ar izdomu darinātu (2Moz 28:5-6)”</p> <p>Melnā krāsa – „melna tumsa” – Dievs aptumšo zemi: „Mozus izstiepa savu roku uz debesīm, un melna tumsa bija visā Ēģiptes zemē trīs dienas. [...] Bet tur, kur dzīvoja Israēla dēli, bija gaisma (2Moz 10:22)”</p>	<p>Baltā krāsa - varenība, šķīstums un mūžība: Jāņa sastaptās dievišķās radības (Atkl 1:14), Sardas mācekļu (Atkl 3:4), Debesu tronī sēdošo divdesmit četru vecajo (Atkl 4:4) tērpu krāsa</p> <p>Apģērba mazgāšana un balināšana Jēra asinīs (Atkl 7:13) – šķīstīšanās no grēkiem</p> <p>Četru Apokalipses jātnieku zirgu krāsas – balta, sarkana, melna un bālganzaļa (Atkl 6:2-8): baltā – ierasti izmantotā šķīstības un garīguma krāsa paredzēta maldināšanai, sarkanā - brīdinājuma zīme par posta tuvošanos, melnā - priekšvēstnesis sērām, ciešanām, tumsai un dumjībai, bālganzaļā norāda uz slimību un epidēmiju draudiem</p> <p>Melnā saule - Saules nodzišana; sods pār grēcīgajiem (Atkl 6:12)</p> <p>Zaļā krāsa – auglības simbols vai viduskrāsa starp zilo un sarkano (debesu un elles krāsām): „[...] trešdaļa zemes sadega, un visa zaļā zāle sadega (Atkl 8:7)”</p> <p>Purpura un tumšsarkanā krāsa – Bābeles tērpa krāsas, zemes tirgotāju preces – krāsaini audumi; materiāla labklājība un merkantilisma kritika (Atkl 17:1-2; Atkl 18:11-13)</p>
<u>ZELTS</u>	
<p>Saiešanas telts iekārtošana, Liecības šķirsta veidošana – pārticība, Dieva spožums: 2Moz 25; 40</p> <p>Zelta teļš – elkdievība: 2Moz 32</p>	<p>Zelta nimbi – norāde uz svētumu: nimbi 24 vecajiem Debesu tronī (Atkl 4:4)</p> <p>Cilvēka Dēla Zelta josta (Atkl 1:12-14)</p> <p>Septiņi gaismekļi - septiņas draudzes (Atkl 1:20)</p>
<u>VARAVĪKSNE</u>	
	<p>Varavīksne – izlīguma zīme starp Dievu un cilvēci: (Atkl 4:3)</p> <p>Varavīksne no dārgakmeņiem – atkārtots izlīgums starp Dievu un cilvēci (Atkl10:1)</p>

